

Степан Пүшик

НОВЕ ПРО
«СЛОВО О ПОЛЪКУ ІГОРЕВЪ...»
Слово про похід Ігорів, Ігоря,
сина Святослава, внука Олегового

Переклад, реконструкція тексту,
розшифрування темних місць

Національний заповідник „Давній Галич”

Цю книгу подарували
випускники
Філологічного факультету
ПНУ ім. В. Стефаника
у 2013 році

НОВЕ ПРО
«СЛОВО О ПЛЪКҀ ІГОРЕВЪ...»
Слово про похід Ігорів, Ігоря,
сина Святослава, внука Олегового

**Переклад, реконструкція тексту,
розшифрування темних місць**

НБ ПНУС

785193

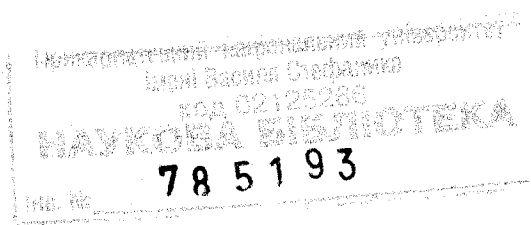
Івано-Франківськ
Нова Зоря
2012

Пушик С.

Нове про «Слово о плъку ІгоревѢ...» —
Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2012 — 64 с.

У своїй новій книжці письменник, фольклорист і літературознавець Степан Пушик пропонує нові оригінальні версії щодо походу новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича на половців. Він вважає, що „поискаты города Тьмутороканя” князь пішов, щоб відвоювати колишнє Тьмутороканське руське князівство для свого швагра-ізгоя Володимира Галицького, сина Осмомисла, наводить нові факти, які підтверджують авторство твору про цей похід та „Слова Даниїла Заточеника”. Дослідник „Слова о полку Ігоревім” приходять до висновку, що Володимир, внук Юрія Довгорукого, як і князь Ігор, мав християнське ім'я Юрій (Георгій). У своєму перекладі безсмертного твору С. Пушик пропонує нове розшифрування окремих „темних” місць, продовжує досліджувати міфологічне тло твору, яке автор висвітлює в художніх образах та календарі походу русичів на половців.

ББК 83.3 (4УКР)

©Пушик С., Нове про „Слово о плъку ІгоревѢ...”, 2012

© В-во „Нова Зоря”, укр. видання, 2012

«СЛОВО ДАНИЇЛА ЗАТОЧЕНИКА» ТА «СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» У ДОСЛІДЖЕННЯХ ТА ПЕРЕКЛАДАХ СТЕПАНА ПУШИКА

Поет, прозаїк, фольклорист, економіст, науковий і громадський діяч Степан Пушик, якому присуджена Національна премія імені Тараса Шевченка за книги прози «Страж-гора» і «Галицька брама», нерідко у своїх публічних виступах повторює, що його рідне село Вікторів - це частина колишнього славетного Давнього Галича, що гору, на якій стояв Миколаївський монастир, а нині стоїть Миколаївська церква, називають Пушиковою. На горі, де спочивають предки поета, археологи знайшли кам'яний саркофаг, срібний браслет; тут росте тисячолітній Богданів дуб, а давні печери й легенди, вже осушене меліораторами озеро Охаба розказують про дохристиянське святилище, вся гора вкрита пам'ятками різних археологічних культур, серед яких особливо виділяються поселення трипільців. Миколаївська або Пушикова гора дивиться на річки Лукву й Луквицю, лісок Тиндик, Чистоводія, Чорну гору, де починався Ставний потік, Дубину, за якою - Лиса гора, укріплення.

Поблизу Миколаївського монастиря стояла давньогалицька Покровська церква, іменем якої нині названий новий вікторівський храм Божий.

За крок землі, за Перевізним бродом на Лукві, - село Крилос, де було головне галицьке городище, дитинець столиці князівств.

«Ось тут я жив сто тисяч літ...», - признається автор десятків книжок, що вийшли в Україні й за рубезем (твори видаються в 6-ти томах, 7-ми книгах), він з композиторами створив 170 пісень. За них та за драматургічні твори йому присуджено звання заслуженого діяча мистецтв. А колись він пастушив, збирав гриби, ходив до крилоської церкви туди ж, куди ходили князі, княжна Єфросина Ярославна, співець Митуса, премудрий книжник Тимофій, письменники й друкарі, брати - Памво та Степан Беринди.

Перші літературні твори Степан Пушик опублікував у галицькій районній газеті навесні 1958 року, в п'ятнадцятирічному віці. Досі пам'ятають читачі його ранній вірш «Галич мій». Ще попереду будуть його поетичні книжки «Золотий Тік», «Галич», вже згадуваний роман «Галицька Брама», дослідження про дохристиянські святилища, княжу добу, записи легенд і переказів. Залюбленість у рідний край, українську історію, вивчення її привело до захопленого студювання літописів, пам'яток художньої літератури, збирання легенд, переказів, топонімів... У першій половині 1980-х років Степан Пушик наважився запропонувати читачам свій переклад «Слова о полку Ігоревім» з реконструкцією тексту, поясненням так званих «темних» місць. Він перший запропонував вважати автором «Слова Даниїла Заточеника» та «Слова о полку Ігоревім» сина князя Ярослава Володимировича Осмомисла - Володимира (брата Ярослави, швагра князя Ігоря). Його новий погляд на ці твори, історію створення й ав-

торства, розшифрування «темних» місць на основі українських міфів і говорів було зустрінuto в штики. Особливо воювали проти С.Пушика окремі так звані науковці, літератори, яких найбільше драгувало те, що автор бачив галичанина-князя автором безсмертних творів XII ст. Не треба було уточнювати, що це твори давньої української літератури, а на той час таке не прощалося. Все мало бути «достоїнством братських народів», і без російських академіків Д.Лихачова, Б.Рибакова практично нічого не можна було пропонувати нового, бо інакше тлумачилося як націоналістичне. Багато доносів посипалося на дослідника від «землячків», але С. Пушик не здавався. Письменник і журналіст, випускник Літературного інституту ім. О. М. Горького в Москві знайомився і зустрічався з Д.Лихачовим, Б.Рибаківим, О. Сулейменовим та іншими знавцями давньої літератури, виступив на наукових конференціях. Відкрита ним міфологічна структура побудови сюжету «Слова о полку Ігоревім» рішуче заперечила будь-які сумніви в оригінальності «Слова», і особливо по-новому зазвучали так звані галицькі слова в тексті, які тлумачилися російськими, тюркськими та іншими словесниками зовсім інакше. Історичне дослідження «Бусова книга» примусило найбільших авторитетів рахуватися з українським дослідником-словознавцем. Сьогодні про це можна прочитати в п'ятитомній «Енциклопедії «Слова о полку Ігореве», що вийшла в Санкт-Петербурзі, а деякі російські вчені нині пишуть, що Степан Пушик пішов у дослідженнях «Слова», далі за Д.Лихачова і Б.Рибакова. Його переклад твору на сучасну українську мову фахівці ставлять на високе місце. Правда, з його реконструкцією тексту не всі погоджуються, але час робить своє, і Степан Пушик пропонує все нові й нові розшифрування «темних» місць, підтексту. Він брав участь у створенні телефільму «Там, де росла Ярославна», багатьох радіо й телепередач про «Слово о полку Ігоревім». Горбачовська «перебудова» дозволила йому опублікувати як новий переклад «Слова о полку...», так і працю «Криваве весілля на Каялі» та інші наукові дослідження, які стали основою дисертації «Слово о полку Ігореве» та слов'янська міфологія». С.Пушик здобув ступінь кандидата філологічних наук, а через деякий час став професором кафедри літератури Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника.

Та за час, що минув після захисту, дослідження давньої української міфології та «Слова о полку Ігоревім», «Слова Даниїла Заточеника», Моління (Послання) внесли чимало нового, про що читач дізнається з цього видання. У дорозі до читача – двотомне дослідження про давню українську міфологію й книга про «Слово о полку Ігоревім» та «Слово Даниїла Заточеника»

Олександр БЕРЕГОВСЬКИЙ,
генеральний директор – науковий
керівник Національного заповідника «Давній Галич».

НОВЕ ПРО «СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВЕ...»

Був третій день Великодніх свят або Воскресіння Христового, що за Юліанським календарем припало на 23 квітня 1185 року. Великодній Вівторок співпав з Громовим святом покровителя гір, піль, хліборобів і скотарів, військових, мисливців, шлюбів та народжуваності дітей, Юрія (Георгія) Зеленого або Змієборця (Побідоносця), якому передувало язичницьке свято сонячного бога Ярила-Арея, якого називали Лелем, а його сестра була Леля (Ляля). Очевидно, що вона - Діва Обіда «Слова о полку Ігоревім» або ж Либідь. Їй поклонялися 22 квітня. П. Чубинський зафіксував на Волині, як Юрійівської ночі відьми-відунки на оберемках пруття сиділи по горах при ватрах і варили свої чари. Але ця ніч на Сіверщині була невесела. Невідомо, чи качалася молодь по посівах озимини і чи катали яйця-писанки та галунки й чи співали пісень про Юрія-Георгія, що перемагав Змія, якого половці звали Шароканем, а себе шаруканідами. Юрія-Георгія називали вовчим богом, тому й у тексті поетичної повісті про Ігорів (Георгіїв) похід постійно присутні вовки. В дохристиянську добу це було Велесове свято. Велес, як і Юрій-Георгій, був покровителем худоби, воїнів, співців, як і в греків Аполлон.

День походу на половців був потрійним святом, бо ж командувач, новгород-сіверський князь Ігор-Георгій Святославович, онук Олега Гориславовича, зять галицького князя Ярослава Володимировича, якого автор «Слова о полку Ігореве» назвав Осмомислом, не міг не пам'ятати про свої іменини. Він для походу на половців не випадково вибрав саме цей день, сподіваючись на допомогу свого зразкового патрона, переможця дракона-змія й визволителя цареві дочки й води, символу честі князів. На Русі він уявлявся вершником на білому коні з коп'єм або мечем у руці, ноги його були у золотих стременах. Невмирущий воїн, що в народній уяві тричі помирав і воскресав, що керує Весною і Місяцем¹. Його називають Юром, Єгорієм, Овсенем, Ураєм, і навіть вигук «Ура!» так чи інакше стосується його язичницького імені. Він визволяє Русу й дарує Воду. Від свята Юрія-Георгія починають співати соловейки. Його друзі й рятівники – звірі й птахи. Зелений Юрій практично є в усіх європейських і тюркських міфологіях. В індусів він – Шіва.

Звичайно, що князь Ігор-Георгій Святославович, Олегів онук, після молебню, привітання його з іменинами, гостини, сів на білого коня, як і його міфічний покровитель. Тому ми говоримо, що пам'ятку української літератури XII століття не випадково названо «Словом», а в тексті – піснею і повістю. «Слово» тлумачиться як міф, а тому говоримо, що це міф про битву на Каялі, і реальну річку Каялу слід шукати під іншою назвою, а поетичну там же, де й Каїна та Авеля, зображення яких бачимо на Місяці, який зафіксував братовбивство. Літописець князя Святополка, батьком якого був Ярополк, а не Володимир Великий, назвав Окаянним за вбивство братів Бориса й Гліба, а автор «Слова» київського князя Ізяслава Ярославича – Каїниною („ї” в тексті пропущено, а є

«Канину», яку сприйняли за річку Канин, яка дуже далеко від Ніжатиної Ниви, де його вбито), що винен у загибелі племінників Бориса й Гліба: «Бориса же Вячеславлича Слава на судь приведе, и на Ка(і)нину* зелену паполому постла за обиду Олгову, храбра и млада князя»². Цим Олегом був Ігорів дід, якого в літописі названо Гориславичем.

У цьому реченні є слово «паполому», яке сприймають за грецьке. Але в українській мові є таке поняття як «полома». Це річкова, озерна й болотиста трава (очерет), з якої виплітали мати, на яких спали, накривали ними коней, а коли гинув воїн, то замотували тіло в зелену полому й на угорських конях, які нині називаються гуцульськими, везли додому, як це зробили з тілом Каїнини – київського великого князя Ізяслава Ярославича, якого разом з його братами Всеволодом і Святославом автор «Слова» назвав Троянню. Ось що записав за Дніпром фольклорист Я.Новицький: «Колись там така пуца була, така росла ПОЛОМА, що не просунешся». Варто задуматися, чи не взяли греки слово «полома» і назву мати паполоми в нас, як взяли Аполлона-Полеля, Арея-Ярила (Яровіта), Горгону.

Карпатське високогір'я Горгани, камені-скульптури Горгани, легенди про змія Гаргона говорять нам про те, де шукати прабатьківщину цих міфічних персонажів. Археологи все більше й більше призбирають матеріалу, який підтверджує прихід трипільців на територію України з Балкан, так що несли вони міфи з собою й повертали їх назад, коли в Причорномор'ї заснували десять міст. Греки бика називають Бусом, а латиняни Босом, а Бус і Бос згадуються в «Слові о полку Ігоревѣ». Іменем цього Буса названо гори в Бескидах, в Києві і Київській області, село Бусовисько на Львівщині, Довбушеві камені. Сьогодні, коли на цих і інших каменях відкрито протошумерські написи, ми не можемо не звернути уваги на те, що, за переказами, праукраїнські бояни свої баяння-замовляння виконували давньоволоською і протошумерською мовами. Тією мовою, якою говорять «там, під сонцем», пише П.Шекерик-Доників у своїй документальній повісті «Дідо Іванчик». Так що дослідник написів на Кам'яній Могилі і в Карпатах А.Кифішин мав би повести мову не про переселення шумерів, а про традицію. Римо-католицьке духовенство і медики скористалися мертвою латиною так само, як праукраїнські жерці (вони були й лікарями-зцілювачами). Користувалися пратошумерською мовою й санскриптом, щоб протолюд не знав усіх таємниць давньої релігії, астрономії, медицини. Нашадки українських волохів (волхвів) і гуслярів-боянів – лірники, кобзарі й бандуристи – теж користувалися либійською мовою, якої ніхто, окрім них самих, не знав, і досі не маємо глибоких досліджень про цю мову. Невипадково Кирило придумав кирилицю, й старослов'янська мова прийшла до православних церков. Ми нічого не знали про черти й різні, але сьогодні, досліджуючи давні святилища, ми дуже наблизилися до них. Протошумерська мова була мовою наших волхів (волохів). Про Буса й про них я ширше пишу в «Бусовій книзі» і нині веду мову про те, чому

* „І” з двома крапками ще не придумали, тому й сталася прикра помилка (перекручення) – С. П.

саме «Слово о полку Ігоревѣ» так подібне до епічних творів інших народів. Це – міф про Ігоря-Георгія, Дажбожого внука, що наклався на реальні події 1185 року, коли сонцепоклонників перемогли місяцепоклонники.

Біблійний міф про Каїна і Авеля – це міф не тільки про братовбивство, але й про землеробів і мисливців та скотарів. У підтексті «Святого письма» Каїн – від спокусника Єви, Авель – від Адама. Причина братовбивства та, що Бог прийняв від Авеля жертву – ягня, та не прийняв плодів земних від Каїна, бо нині харчова база людства – землеробство. Половці – скотарі, тобто місяцепоклонники – Бусові (Бісові) діти, русичі – землероби, тобто Сонячні (Дажбожі) внуки. Отут і народження назви Каяла. Змії Див з Мисленного Древа спокусив Ігоря на поразку, наклавши Місяць на Сонце (затемнення сталося 1 травня 1185 р.). Дохристиянське ім'я Ігор теж було оповите міфами, але ми їх не знаємо, окрім білини про Святогора, зате знаємо чимало про єгипетського Гора й індійського Індру. Нижче скажемо, чому не слід плутати імена Ігор та Інгвар і говорити про скандинавське походження імені Ігор, яке від нашого дохристиянського бога Святогора, що близько стояв до Ярила. Можливо, навіть, що це Сварог, Перун або Дажбог.

У похід йшов Ігор-Георгій з сином Володимиром-Петром, якому свої іменни довелося святкувати в полоні у Кончака з нареченою Бостондик (Свободою). З ним був батько. Обидвох майбутній сват і тесть Кончак викупив у ханів, що їх полонили. Думаю, що Кончак організував втечу свата, виділивши йому провідника Влугра, коли остаточно вирішилося, що Володимир-Петро одружиться з Бостондик-Свободою. Якщо зважити на Ігорів заклик після сонячного затемнення, що ліпше потятому бути, ніж полоненому бути, то реальність сприймається як зрада, бо всі князі живі-здорові в полоні, а шість полків порубані. Легкопоранений командувач-демагог Ігор навіть полював у степу з охоронцями-половцями. Він дочекався приїзду до нього священника. Все це інакше як лицемірством не назвеш, а тому свати могли все спланувати до найменшої дрібниці, щоб перед народом вигородили князя Ігоря. Можна тільки уявити собі, як поставились би матері, дружини, брати й сестри полеглих, якби Ігор-Георгій повернувся від свата з почтом. У цій трагічній історії треба було зробити новгород-сіверського князя Ігоря героєм-утікачем з половецького полону, щоб обурений народ не змів його з княжого стола, бо по всій Європі «каляли» князя Ігоря. Очевидно, що й «Слово» написав швагро Володимир задля того, щоб прославити батька, тестя, сестру, її чоловіка, що хотів йому добра. А добро полягало в тому, що князь Ігор організував похід, аби здобути Тьмутороканське князівство для вигнанця Володимира Ярославича, брата Ярославни, сина Осмомисла.

Борич – язичницький попередник Георгія Зміборця, але не сказав поет, чому Ігор-Георгій по Боричевому узвозу їде до церкви Пирогошої. У Києві на Подолі є вулиця Боричів Тік, де Борич переміг міфічного Змія. Очевидно, тут було святилище, про що засвідчує гора Щекавиця і Лиса, потік Юрковиця. У

Київським урочищі Юрковиця, що рівнозначне Георгіївці, назва гори Щекавиці говорить про те, що так називали змію. У християнську добу язичницькі персонажі стають князями (Кий, Щек, Хорив), а Діва Либідь зробилася сестрою, хоч насправді це – річка Либідь. У комплексах карпатських Лисих гір Діву-Змію називають Лютою. У Києві притоку Почайни Юрковицю називали Зверховицею.

Вище говорилося, що на Юрія-Георгія в полях качали писанки й галунки по озимині, щоб родило зерно, як яйце. У «Слові» битва з половцями порівнюється з молотью на тоці, зброя - з ціпами харалужними. Тоді ціпи називалися чепа, і на Буковині, в Хотинському районі, є село Чепоноси, як і городище Боріч, як і село Бояни.

На Юрія-Георгія посвяченою гілкою верби вперше виганяли худобу на пашу.

Безперечно, 23 квітня 1185 року молодь і дівтора по всій Русі гаївкували, співали про Дива Ладу, про Білоданчика, Воротаря, Коструба, Джуса..., а заодно виконували юрійські пісні, ставили віхи-древа, діди розказували чарівні казки про Юрія-Георгія, що переміг Змія-Дракона, який у половців називався Шарокань та Кацій Безсмертний і від нього вів свій родовід воловецький хан Шарук та інші Шаруканіди. В Ігрових жилах текла воловецька кров.

Це добре знав автор «Слова», бо сюжет поеми вибудував майже так, як український народ створив сценарій весілля, яке вчені називають народною оперою. Написав: «Сваты попоиша, а сами полегоша за землю Рускую». Якщо в цьому ключі глянути на сон київського князя Святослава, дочку якого покинув швагро Ігорів Володимир (син Осмомислів), то тоді «дъски без кнѣса ... в теремѣ» слід розуміти, „як дівки без князя”, бо й «сѣчи Трояні» переплутали в друкарні з «вѣчи Троянѣ». Отут і не «дебрьски сани», а «Кісаня», яку ніс князь до моря.

Поему поет написав «обаполи сего времени», тобто про язичницьку і християнську добу. Про християн-русичів, яких не забув назвати Дажбожими внуками, і про язичників (поганих) половців династії Шаруканідів, тобто про бісових дітей. То була доба двовір'я, як це видно по двох іменах, які мав кожен хрещений князь. Міфологічний канон парності відбився і в іменах співців – Бояна і Ходини. Свято Юрія-Георгія Зеленого теж перенеслося з язичництва. Але чомусь ніхто не зважає на те, що вівторок – день Марса, що в язичницькому імені Ігор заковане ім'я язичницького бога, як і в іменах Борис, Володимир, Всеволод, Святослав, Ростислав, Ярослав... Сьогодні всі знавці давньої єлов'янської міфології переконані, що Лада – жіноче божество. Але ж польський історик Ян Длугош слов'янського Марса назвав іменем Лада³, і в «Слові о полку...» Ярославна в молитві до Дажбога-Сонця свого чоловіка називає Лада: “Чему, Господине, простре свою горячую лучю на ладѣ вои?»).

Якщо Георгій-Юрій Змієборець (Побідоносець) – покровитель Місяця, гір, полів, землеробів, скотарів, воїнів, мисливців, шлюбів, породіль, вовків, то стає зрозумілим, що його язичницьким попередником був той, хто тримав лад в

усьому. А що святий Георгій-Юрій зайняв місце сонячного бога Ярила (Арея), то в цьому немає сумніву. Він – Лель-Полель або ж Аполлон у греків. Інша назва Сонця – Дажбог. Він покровитель сімейної вірності. Дажбог повелів посягати на єдину жону, а жона – на єдиного мужа, тому й весільні пісні називаються ладканки. Обручка – символ Сонця, що сковує сім'ю, як і вінок. Напередодні свята Юрія – свято Діви Лелі (Лялі). Очевидно, це – Діва Обида «Слова о полку» або Либідь.

Немає ніяких підстав ім'я Ігор виводити від скандинавського імені Інгвар. У «Слові» діє Інгвар Ярославич, але це не є Ігор Святославович. Якщо Ярополк, Яромир, Ярослав мають імена від Ярила, то Ігор – від українського і єгипетського Гора. Так само на Закарпатті й Прикарпатті села Спаси називають Іспасами, Гнатів називали Ігнатами, Гнатиюків – Ігнатиюками...

Пам'ятка нашої літератури у першодруковій називалася: «Ироическая пѣснь о походѣ на половцовѣ удѣльнаго князя Новагорода-Сѣверскаго Игоря Святославича, писанная стариннимѣ русскимѣ языкомѣ вѣ исходѣ XII столѣтія с переложеніемъ на употребляемое нинѣ нарѣчіе. Москва, вѣ Сенатской Типографіи, 1800». Після короткої передмови йшло «Слово о плѣку Игоревѣ, Игоря сина Святославля, внука Ольгова». (Тут виникає закономірне запитання. Чому язичницькі ім'я, по батькові й по дідові збереглися в тексті, а календарне ім'я чи то автор, чи то переписувачі, чи то видавці загубили? Насправді, твір мав би називатися так: «Слово о плѣку Игоревѣ-Георгія, Игоря-Георгія, сина Святославля, внука Ольгова». Відгадка лежить зверху. «Слово» написано так, як цього вимагав міфологічний канон. Ігор має двос імен: язичницьке Ігор та християнське Георгій (Юрій). Він має пару - співця Бояна, а Боян Ігорового сучасника - піснетворця Ходину. Ходина співця назвав Віщим Бояном Боречем, Велесовим онуком, тобто він волхв-віщун, що має ім'я, по батькові й по дідові, як і князь Ігор-Георгій).

Звичайно, що в тексті Бореча не знайти, бо в першій публікації «Слова» замість «Помняшетьборечьпѣрвіхвѣременѣусобіце» (усі слова були з'єднані) з'явилося «Помняшеть бо речь». Це сприйняли як опіску, й замість м'якого знаку стали друкувати „е”, тобто “бо рече», а треба писати по батькові Бояна – Боречь. Говорилося вже, що таку назву має урочище на Буковині, а в Києві – вулиця Боричів Тік. Так само, як Орфей був сином Аполлона, так і Боян був сином Зміборця, попередника Георгія (Юрія). В гирлі Дунаю острів Аполлонію нині називають островом св. Георгія. Теперішній острів Хортиця на Дніпрі теж так називали, а тому є підстави Великого Хорса вважати Велесом. Ім'я цього бога має село Велеснів Монастирського району Тернопільської області, річка й село Велесниця Надвірнянського району Івано-Франківської області, де ліс Хоросна.

Довкола імені співця Бояна суперечки не вщухають понад двісті літ. На мою думку, так називали поетів, бо ж і сьогодні карпатські примовки-замовляння – бай (баяння), знахарі-примовники – баї й баїльниці, міфологічні казки

– байки (в давніх піснях бай – це співай, розповідай, навіть приспів коліскових пісень - «баю-бай»), чимало топонімів утворилося від імені Боян. На Хотинщині є село Бояни, на Покуті – урочище Боянка).

Хто ж Ходина? Автор «Слова» мовить: «Ходина Святъславля, пѣснотворца старого времени Ярославля, Ольгова коганя». Очевидно, що це галицький князь Володимир, син Ярослава Осмомисла, що став ворогом батькові, підтримуючи матір Ольгу Юрїївну Довгорукову. Разом з нею і її братом Святополком і він докладав старань, щоб бояри спалили батькову коханку Настасю, вбили її батька Чагра⁵. Законний син Володимир став утікачем від батька, а згодом вигнанцем (ізгоєм), бо повстав проти батька, але доля помстилася і йому, і матері. Не знаємо, чи він покинув рідну жону Болеславу, дочку київського князя Святослава, чи вона померла, чи пішла в монастир від невірного чоловіка, коли Володимир, бажаючи мати дітей, завів роман з дружиною попа. (Можливо, що піп уже був на тому світі). Попада народила йому двох синів. З Болеславою дітей не мав. Конфлікт сімейний – причина того, що батько фактично відрікся від сина.⁶

Ось тут і відповідь, чому він названий - Ходина Святославів. Ми не знаємо дати створення «Слова о полку Ігоревім», але маємо підстави Володимира назвати піснетворцем «времени Ярослава, Ольгова коганя». Чагри могли бути хозарами, тому й батько, який галицький стіл тримав для незаконного сина Олега від Настасї Чагрівни, - когань. До речі, село Козари Рогатинського району Івано-Франківської області поблизу сіл Чагрів, Насташин (тепер пишуть Насташин), Бахманка і Конюшки. Очевидно, що Чагро вирощував коней-бахманів для Осмомислового війська, і князь Ярослав запізнався тут з Настасею, що відбилось в легенді про Рогатин і князя та князівну, яка загубила тут намисто, а намисто – це буси, і в „Слові” мовиться про Бусів час, Бусових воронів, Бусого вовка), Хазарські вожді – кагани (когані). Так літописець називав Ярослава Мудрого, а Ярослав Осмомисл долею дивовижно схожий з предком. Обидва не змогли жити із законними дружинами. Осмомисл не ходив у походи, бо, як і Мудрий, мав спадкову хворобу ноги (не міг битися мечем). Ярослав Мудрий мав християнське ім'я Георгій, тобто Юрій. Його язичницьке ім'я утворене від Ярила (Арея). Напрошується висновок, що імена Ярило і Юрій (Георгій) - тотожні. Осмомисл немовби в усьому наслідував свого далекого предка. Він галицьких майстрів посилав до брата дружини Всеволода «Велике Гніздо» будувати на Півночі Русі храми. Не виключено, що Ярослав Осмомисл теж мав календарне ім'я в хрещенні Юрій (Георгій). До такого висновку спонукає те, що він спорудив Успенський собор, який сприймається як галицький варіант Київської Софії. Одне з найкращих урочищ, яке дивиться на Крилоське городище-дитинець – Юрїївське. Укорочене ім'я діда Ярослава Осмомисла – Володар, а це – Всеволод, дружина якого була уторка Софія. Батьками і Мудрий, і Осмомисл мали Володимирів.

Чому ж Ярослава названо Осмомислом? А це тому, що був Ярослав Мудрий, Ярило – бог Сонця, а сонячне число – «вісімка». Символ Сонця – колесо,

в якому було 8 шпиць. Вісім стін має колиба, вісім танцюристів у червоних сердаках, з топірцями в руках виконують танець Сонця – „Аркан”, а бог Сонця – Арей-Ярило. Те ж саме сьогодні говоримо про Юрія-Георгія. На Прикарпатті, коли на Юрія виганяють вперше на пашу худобу, то на рогах малюють «вісімку» - кільце-колачик на кожному розі, пастухи плетуть вінки на роги худобі із жовтогарячих квітів, чіпляючи їх у формі числа 8. У Глибівці Богородчанського району Івано-Франківської області ставлять на роги свіжоспечені колачі, пара яких творить вічне число 8. У Бабчому, Кривці і інших селах цього ж району роблять букові, грабові, ліщинові, вербові рогачки-вила, які обплітають вінками з жовтогарячих квітів юрнику (лототню, калюжниці), а між зубами-рогами прикріплюють круглий вінок-сонце з таких же квітів. Ось тут таїться таємниця герба Осмомисла (двозуба з хрестом) і тризуба. Князі, що обрали собі Юрія-Георгія за символ княжої доблесті й рицарської честі, саме ці символи й використовували як герби, бо й тепер рогачки в Карпатах охороняють двори від нечистої сили, а щоб відьма не мала доступу до худоби, вінки-сонця й рогачки кладуть на дахи стаєнь або ставлять у стайнях. Юрій-Георгій перемагає Змія-Шарканя, прапредка половців-шарукандів. Він і тепер вважається захистиком від змій, а його дерево – ясен (символ бога війни), лікує від укусу. Вважається, що в ясенових гаях змії не водяться, а сік – ліки.

Від весняного свята Зеленого Юрія-Георгія до першого осіннього свята пророка Іллі минає 88 днів, так що прізвища Мудрий і Осмомисл закладені в іменах Ярило, Ярослав, Ярополк, Яромир і Юрій (Георгій).

Безсумнівно, що Святогор, від якого утворено ім'я Ігор, - це той же бог Сонця – Ярило. Його іменем названо зо два десятки карпатських хребтів Аршиць (Яршиць). У степах йому споруджували вівтарі з вербового пруття (грецький історик пише, що щороку скіфи-сколоти навозять по 160 возів рішця, а посередині гірки встановлюють ідол-меч Арея. В Карпатах штучні гори споруджувати не треба було. Тут хребти Ярила-Ареса природнього походження, а поблизу села Текуча Косівського району Івано-Франківської області на горі Аршиця вціліло святилище попередника Юрія – Ярила-Арея. До каменя приходили опришки, коли вирушали на свої операції. В легендах меч-палаш від Арея перейшов до опришків Головача, Довбуша⁷.

Якщо князь Володимир Ярославович не писав пісні про предка свого Мудрого, то все ж він писав і до батька, і про батька Ярослава, який любив не його, а Олега від Настасі, бо саме йому, помираючи, заповів Галич, а Володимирові дав Перемишль, що названий іменем українського Прометей.

5 - 6 січня і 6 лютого 1985 року після багаторічних моїх «колядувань» по редакціях газет, журналів, Інституту літератури АН УРСР в обласній газеті «Прикарпатська правда» я опублікував дві статті про те, що автором «Слова (моління) Даниїла Заточеника» і «Слова о полку Ігореве» є князь галицький Володимир, син Осмомисла. Один бог знає, скільки до того й після того довелося пережити, коли на мене посипалися доноси до ЦК КПРС, ЦК КПУ, КДБ, в чисельні ре-

дакції, що я підношу ім'я націоналіста, ставленика Фрідріха Барбаросси і т.д і т.п. Була створена комісія. В журналі «Комуніст України» готувалася розгромна стаття. На щастя, В. Яременко, Н. Черченко та інші вчені, письменники й журналісти підтримали мене. Горбачовська «перебудова» трохи протверезила декого, а я навіть зрадів, що Л. Махновець, О. Семейонов і інші дослідники «Слова» теж прийшли до висновку, що справді Володимир міг написати «Слово». Спершу я прийшов до висновку, що «Слово Даниїла Заточеника», адресоване в Галич Ярославу Володимировичу з Боголюбова, – це писання його сина, а далі вже легко було здогадатися, хто написав «Слово о полку Ігоревім», в якому найкращі й найпоетичніші рядки про батька Ярослава, якого назвав Осмомислом, про сестру Ярославну і її чоловіка Ігоря, про батькового свата – київського князя й свого тестя Святослава Грізного... Карпатські пісні й легенди, топоніми й гідроніми, говірки дали змогу зробити реконструкцію тексту, вловити міфологічний підтекст, розшифрувати майже шість десятків так званих темних місць, інакше плянути на мету походу й дивну поведінку птахів, звірів і людей. Найперше, слід пам'ятати, що, за повір'ями, Георгіївської (Юріївської) ночі звірі й трави говорять людськими голосами, що не просто «трублять труби городенської», а цей Святий Воїн на найвищих місцях грає в золоту трембіту (трубу), наказуючи травам рости, а деревам розвиватися, тваринам і звірям плодитися, землі і жінкам родити...⁸

Володимир після смерті матері, поневіряючись з попадею і дітьми то в Боголюбові, то на Білому озері, пише до батька Ярослава Володимировича (Осмомисла) поетичне послання, називаючи його царем. Так само в «Слові о полку...» він назвав його Осмомислом, а половецьких ханів - салтанами, що ви-кликало замішання серед знавців пісні. Салтанів сприйняли за турків. Аде ж Д.І.Яворницький писав: «Брати кримського хана носили титули «султан-калга» й «султан-нурадин»⁹. Таке ж було і в половців. А щодо того, що Ярослава Осмомисла Заточеник назвав царем, то слід пам'ятати, що писане „Слово” з Боголюбова, а Андрій Боголюбський раніше розпорядився називати себе царем. Осмомисл по могутності не уступав братові його дружини Ольги, синові Юрія Довгорукого. До речі, у „Слові”, адресованому Ярославові Володимировичу, згадується князь Ростислав, що не хотів Курського князівства. Очевидно, це син Івана Берладника, який сидів у Смоленську, а коли угри захопили Галич, то, повіривши, що його галичани підтримають, 1188 р. поїхав відвойовувати вотчину, та угри його поранили, схопили й отруїли в Галичі.

С.Соловйов пише: «В Новій Січі від кримського хана було нам багато угисків: минулого 1727 року, в грудні, калга-султан, стоячи на ріці Бугу, зібрав на промислах зо дві тисячі козаків, повів їх на Білогородщину й там виявив певний непослух щодо хана.»¹⁰

Мабуть, що так само було і в половців. Так що закономірно, що син батька, влада якого поширювалася на Галицьке, Звенигородське, Перемишльське і Тербовлянське князівства, ще й сягала Дунаю, назвав у посланні царем, предки

якого – англійські та угорські королі, грецькі царі. Але цим він не зумів достукатися до батькового серця: Осмомисл не пробачив образи, хоч і минуло багато літ від того дня, як Ярослав забрав Чагрів до Галича, як поселилися вони за Лімницею, де й сьогодні урочище називається Чагрів горб, а сусіднє, де б'є джерело, – Підповія. Серед багатьох версій щодо назви села Блюдники не слід відкидати й давнє написання назви. В «Слові Даниїла Заточеника» є це слово. Воно не могло не озлобити батька, бо Осмомисл не пробачив синові нічого. Залишалося авторові послання мерзнути й голодувати на Білому озері.

Л. Гумільов пише, що Біле озеро використовувалося для заслання туди тих, хто провинився. 1502 року московський цар Іван Васильович заслав сюди казанського царя. А в «Повісті временних літ» читаємо про повстання волхвів на Білому озері¹¹. То ж було Володимирові де глибоко збагнути язичництво, а особливо легенди про Юрія-Георгія Зміборця та його попередника Арея-Ярила. Материн батько, а його дід був Юрій Довга Рука. Зрозуміло, що одного з онуків називали так само, як і діда, тому й Володимир Ярославович міг мати християнське ім'я Юрій, бо народився він приблизно в квітні 1151 р., як і його швагро Ігор-Георгій (Юрій), Новгород-Сіверський князь.

Карпати тими міфами живуть і досі, як і далека Північ. Але перебувати Володимир фактично на засланні там, де згоріла церква, яку спорудили галичани, а в ній материне тіло (тут Ольгу Юріївну поховали), далі не зміг: «Комусь Боголюбиво, а мнѣ – горе лютое» - написав у «Слові». Залишалося переїхати на Сіверщину до сестри Єфросинії Ярославни, яка вийшла заміж за новгород-сіверського князя Ігоря-Георгія Святославовича.

Поселився з попадею і синами в Путивлі. Очевидно, що був вихователем найстаршого племінника Володимира. Міг бути в поході, бо ж батько Ігор вів один полк, батьків брат Всеволод – один полк, Ігорів двоюрідний брат, рильський князь Святослав – один полк, чернігівський воєвода Ольстин Олексич – один полк, а малолітній Володимир Ігорович – два полки. Незрозуміло, чому батько так ризикував, поклавши на малолітнього сина відповідальність за долю тисячі воїнів? З ним мав бути галицький князь Володимир, але тоді це означало, що Галич теж вклучився у війну з половцями-шаруканідами, а ізгой-князь таких повноважень від батька Осмомисла не мав.

І тут напрошується дуже важливе запитання: а для кого тоді близькі родичі наважилися йти пити з Дону воду й “ПОИСКАТИ ГРАДА ТЬМУТОРОКАНЯ”? Відповідь очевидна: Ігор з братом, сином, племінником, чернігівським воєводою Ольстином Олексичем вирушив у похід на половців задля швагря-галичанина Володимира Ярославича, брата дружини Єфросини Ярославни, що переїхав з Боголюбова і сидів Ігореві на шії з незаконною жоною-попадею, своїми синами, через що на нього сердяться тесть його і тесть Володимирів, усі князі, в яких Володимир Ярославович хотів знайти прихисток разом з матір'ю, але вони, щоб не наживати собі ворогів у особах галицького Ярослава Осмомисла й київського Грізного Святослава, їх не прийняли.

Якщо це був геній, то важке, непорядковане життя, сумніви зробили з князя Володимира пияка. Ось чому Ігор нічого не сказав київському князеві Святославу, що готується задля його зятя відвоювати Тьмуторокань. Чи міг Святослав підтримати цей похід? Та ніколи! Якесь попадя, а не його дочка, мала називатися тьмутороканською княгинею!

Йшли на половців Ігор, його син Володимир-Петро, Ігорів брат - курський князь Всеволод, Ігорів племінник, рильський князь Святослав, воєвода Олестин Олексич з чернігівцями¹². Що стосується чернігівського князя, то тут автор «Слова» називає татарів. Думаю, що це були найманці з Татар, предки теперішніх лемків, бо в добу Ярослава Мудрого кордон Київської Русі сягав річки Попрад у Татрах.

Тьмутороканське князівство займало територію Криму й Кубані, столиця була на Тамані, куди Катерина II в той час, коли «Слово о полку Ігореве» потрапило до рук графа О. Мусіна-Пушкіна, переселила перших запорожців.

Важко сказати, чи О. Мусін-Пушкін справді взяв теку, де було й «Слово о полку...» в архімандрита І. Буковського з бібліотеки Спасько-Ярославського монастиря. Дуже вже небезпечною з ідеологічної сторони була ця „бомба” для імперії, що недавно украла назву України-Руси, назвавши Московію Росією. Тому й зробили копію для Катерини II. Та не дала вона дозволу на друк через те, що «Слово о полку...» - твір української літератури, і тепер в історії знову постало питання Тьмуторокані, але півострів, де стояла столиця давнього князівства, називався тепер Тамань.

Читаємо в Д. Білого: «Вранці 4 червня 1775 р. п'ять військових колон генерала Текелія несподівано й підступно оточили Запорозьку Січ. Проти десяти тисяч козаків, які перебували тоді у фортеці, було стягнуто близько 68 тисяч солдат регулярної російської армії. Розпочати бій, у якому, без сумніву, вони б усі загинули, не дозволив кошовий отаман Петро Калнишевський та січовий архімандрит Володимир Сокольський. Запорожці здалися царським військам, бо боялися, що Текелій винищить козацькі родини, захоплені у полон. А головне, що зробив останній запорозький кошовий, - зберіг цвіт козацтва. І вже тієї ночі кілька тисяч козаків, сівши на байдаки, взяли з собою святу козацьку ікону Покрови й під проводом отамана Андрія Ляха відпливли за Дунай будувати нову Січ. Трохи пізніше за ними вирушили суходелом козаки отамана Бехмета».

Цариці вдалося виманити з-за Дунаю частину запорожців, але на Запорожжя їх не повернула. Вони спершу називалися чорноморцями.

«1787 року Катерина II з величезним почтом подорожувала Україною. В охороні вирізнявся загін запорожців на чолі з Білим (...) Запорожці скористалися такою нагодою, і в Кременчuzі Білий, Головатий, осаул Легкоступ піднесли їй прохання про відновлення Війська Запорозького... Пахло війною. 20 серпня 1787 року вже мали дозвіл на формування воєнних команд волонтерів з козаків, «служивших в бившій Сечи Запорожской». Козаки, користуючись цим дозволом, завзято заходилися відновлювати Запорозьке Військо.

... 31 січня 1788 року «високоповелительний генерал-фельдмаршал князь Потьомкін сповістив козакам «о благовольнії» Катерини, яка дарувала новому війську землі в Керченському куті, що був зайнятий турками, або на пустельній Тамані, на вибір». Привіз козацтву документ відомий полководець Олександр Суворов, а заодно білий прапор, пірначі і ін. Таким чином, козацьке військо було визнане вже офіційно, і, хоч Катерина II всіляко ухилилася його назвати Запорозьким, за духом, звичаями, військовим ладом і складом воно було саме таким. Відзначилися у війні з турками, здобули Очаків, а згодом – Бендери й Ізмаїл. 5 жовтня 1791 р. в Бесарабії помер Потьомкін. Тоді десь план переселення на Кубань виник у Білого, Чепіги й Головатого. Антін Головатий поїхав до Петербурга, в Царському Селі мав аудієнцію з імператрицею. Катерина II була зачарована запорожцями і задовольнила їхні прохання. В імператорській грамоті від 30 червня 1792 року зазначалося, що Чорноморському війську надаються землі Кубані у вічне користування.

1792 року першим вирушив у дорогу славний козацький полковник Сава Білий. Вів він весь козацький флот – 50 байдаків і одну яхту з 3847 козаками і 53 гарматами. 25 серпня 1792 р. козацькі байдаки причалили до берегів Тамані, де й був закладений перший чорноморський курінь Таманський¹³. Як бачимо, в XII столітті такий підрозділ війська могли назвати Тьмутороканським. Ігорське військо планувало перейти Дон. А чи не тоді народилася «Дума про вдову Сірчиху-Іваниху», а козаки пристосували її до своїх подій?

Пішов твій батько до стародавнього Тору пробувати,
Там став він свою голову козацьку покладати¹⁴.

Князь Ігор переходив Тор (теперішній Казенний Торпець), що названий іменем германського Перуна.

Коли на Тьмутороканське князівство поширювалася влада Чернігова, тоді до його складу входили Крим й Кубань. Як бачимо, історія справді повторюється, але не завжди в історіях описують все, як це було насправді. Нас уже за шкільною партою переконували, що „Слово о полку Ігоревім” згоріло під час окупації Москви Наполеонівськими військами. Але ж будинок О. Мусіна-Пушкіна не згорів. Навіщо тоді виготовляли копію для Катерини II і для видавництва? Та коли глянути на тодішні події з висоти нинішнього дня, то бачимо, що завоювання Криму, Кавказу, переселення козаків, які повернулися з-за Дунаю в Приазов'я, Крим та Кубань без ідеологічного „забезпечення” влада не могла чинити. Це те ж саме переселення, що й виселення українців на Сибір, Зелений Клин, до Воркути, Казахстану, це та ж сама польська операція „Вісла” щодо нашого етносу. До загалу якимось треба було донести, що колись руське Тьмутороканське князівство займало Крим і Кубань, а Таматарха це – Тьмуторокань-Тарань. Ідеологи думали. Письменник та історик М. Карамзін, будучи татариним, пише „Історію государства російського”, в якій цитує, зокрема, „Слово Даниїла Заточеника”. Його залучають до видання „Слово о полку Ігоревім”, яке начебто О. Мусін-Пушкін взяв у випускника Київської „Могилянки” І. Биковського. Го-

тували публікацію. Але потрібен був дозвіл імператриці. Катерина II, розуміючи, яка це небезпечна ідеологічна „бомба”, дозволу не дала. Чекали її смерті. А чому за її життя не видали „Слово”, то моя версія підтверджується виправленням „Сѣчѣ Троянѣ” на „Вѣчѣ”. Вона ж то не дозволила заснувати нову Січ і заборонила згадувати „гніздо разбойників”. Ймовірно, оригінал „Слова о полку Ігоревім” спалили, внівши до тексту певні коректури, або воно досі десь лежить у спецфондах...

На жаль, згоріла бібліотека Ярослава Мудрого в той час, коли імператриця мандрувала Україною і ночувала в Києві. Мабуть, такі пожежі плануються спецслужбами. Хто знає, чи не з цієї бібліотеки течка, в якій було кілька старовинних рукописів і в т. ч. «Слово». Катерина II зробила все, щоб у той час, коли фактично відроджувалося українське Тьмутороканське князівство, коли українські козаки вимагали відродження Січі, «Слово» не надрукували. Воно ж піднімало патріотичний дух. Хоч і померла імператриця, страх довго сковував ініціативу тих, хто підготував твір до друку. Колишнім касогам, а теперішнім адигейцям, теж боялися нагадувати про Редедю.

Татарин Карамзін, пишучи історію Російської держави, багато чого трактував так, як хотілося імператорам. «Слово» без коментарів знавців літописів для багатьох читачів було напівмертвим.

Історичні “рамки” “Слова о полку...” конкретні: «Від старого Володимира – до нинішнього Ігоря». Не так важливо, чи йдеться про Володимира Велико-го, чи про Володимира Мономаха. Важливо, що Троян – не бог, не римський імператор, а три князі - сини Ярослава Мудрого: Ізяслав, Святослав, Всеволод, земля Трояні – Київське, Чернігівське й Переяславське князівства; що в тексті були не віки Трояні, а січі Трояні; що на сьомій січі трояні був ув’язнений князь Всеслав, про що я неодноразово писав у своїх дослідженнях; що про Троян автор заговорив, коли приблизно на Трійцю київський князь Святослав дізнався про розгром шести руських полків у половецькому степу. Найстарший син Ярослава Мудрого називався Володимир. Він мав стати великим київським князем, та помер молодим, коли батько був ще живий. Залишив нащадка Ростислава. Ярослав Мудрий, помираючи, заповів синам, а найперше київському князю Ізяславу, не кривдити Володимирових дітей, але стрий Ізяслав виявився непорядним. Автор «Слова» назвав його Каїниною. У лексемі «Канину» пропущено. Росіяни не зрозуміли, що Каїн і Каїнина в українській мові пишуться через йотовану літеру. Каїн убив Авеля, Святополк Окаянний – братів Бориса, Гліба й Святослава, Ізяслав Ярославович винен у загибелі племінників Бориса і Гліба. Синові Володимира Ростиславові з жоною-мадяркою Ланкою довелося утікати в Тьмуторокань. В Корсуні (Херсонесі) князя отруїв грецький котопан. Ланка з дітьми Рюриком, Володарем і Васильком повернулася в Галичину. Вони після з’їзду руських князів одержали Звенигород, Перемишль, Тербовлю, а мати сиділа, очевидно, в Галичі й Княздворі над Прутом, де містечко її імені – Ланчин. З нею з Тьмуторокані прибув двір, бо теперішні села Березови, хоч і

на Гуцульщині, але звичаями не гуцульські. Десь тоді, мабуть, від касогів-ади-гейців привезли в гори слово „ДЄДЯ”, що означає «батько». Воно прижилося в гуцулів разом з лелем (лельком). Вождь будь-якого племені – батько. Князь Красний Роман у поєдинку зарізав касозького Редедю. Можливо, що це ім'я означає Сонце (Світ)-Батько. Жодна етнографічна група українців не славиться майстрами по виготовленню зброї, окрім гуцулів. Чи не з Кавказу вони завезені Ланкою?

До Тьмутороканя утікав з Галичини Ланчин син, князь Володар Ростиславович. Тут його схопив був Ігорів дід Олег Гориславич, коли повернувся від греків, куди його продали були козари. Володар з братом Васильком з Перемишля пішли на київського князя Ярополка, що захопив їхню вотчину. Ці війни відомі тим, що Ярополк загинув, а Василька за це осліпили.

Бачимо, що засновник династії галицьких князів Ростислав та його син Володар сиділи на княжому столі в Тьмуторокані, і в цей «букет» нещасливців вписувався ще один князь без князівства – Володимир Галицький. Але тепер Тьмутороканське князівство було не наше. Новгород-Сіверський князь Ігор-Георгій теж вважав, що раз його дід княжив у Тьмуторокані після Володимирового діда, то й він має право на князівство. Він може в очах дружини Єфросини Ярославни вирости, коли відвоює Тьмуторокань для її брата, а тоді батько Ярослав Галицький його проголосить галицьким князем, а Тьмуторокань залишиться для котрогось з його і Ярославниних синів¹⁵.

Ось чому у день свого покровителя Юрія-Георгія Змієборця-Побідоносця Ігор-Георгій Святославович вирішив йти у похід на шаруканідів, покровителем яких був дракон Шарокань, тобто Змії. Співець заговорив про Мислено Древо. Той, хто не зрозумів, чому Георгія-Юрія зображають на білому коні й з Деревом, той ніколи не збагне цього символу. Древо – символ Свободи, як і золото – символ Сонця. Ігор-Георгій у день своїх іменин, вирушаючи у похід на бісових дітей-половців, став у золоте стремено. Тоді Біс-Кошій був закований у харалузі. Коли Ігоря половці поранили й полонили, він висів із золотих стремен, а сам опинився в путах залізних, в яких сидів Змії, якого закував Георгій-Юрій, що в язичництві був Аресм-Боричем (Ярилом). Іменем Ярила названо галицького князя Осмомисла, тому він так само у творі сидить на золотокованому столі, підперши гори Угорські залізними полками. Це місце, де стояли його полки, можна вирахувати й сьогодні, бо між Ланчином і Делятином, куди проходив Трансєвропейський шлях до Середземного моря, є села Білі Ослави й Заріччя, які розбиті були не на вулиці, а на сотні. 19 вулиць-сотень говорять, що тут, за чотири десятки кілометрів від Угорщини, базувався княжий гарнізон, що прикривав Княздвір у тисовому лісі над Прутом. Прут – притока Дунаю, а тому стає зрозуміло, чому Осмомисл «суди рядив до Дунаю», відправляючи туди дерево дарабами, а на дарабах у бочках сіль, у бербеницях – бриндзу й масло. По цій ріці пливли й судна: шкути, насади, події.

Іван Василь Сторожак
квітень 1984 р.
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Inv. №

78 51 93

17

У цій місцевості й тепер на воротах ставлять зеленяки-кечки, які закосичують гілками-віхами, щоб Юрій-Георгій мав де попасти свого білого коня. Тарниця - сідло, кінь – комонь. Ось чому в горах, де хребти Ярилові – Аршиці, є вершини Кінь, Комонь, Кобила, Тарниця, Сідло, водоспади, що нагадують гриву коня Арея-Юрія (Георгія), береги яких - шори, тобто упряж: Терношори, Шешори, Штиришора, що, можливо, й означає оте незрозуміле «темне» місце: «Ти ж бо можеш і посуху разити шерешери синами удатними Глібовими».

Відгомін язичницьких ритуалів - обливатися в цей день так само, як на Обливаний Понеділок. В Яремчі, що назване на честь Ярила-Яреми, як і в інших місцевостях, віха – берізка, яку прикрашають, як і новорічну ялинку, хоч піднімають її на Юрія-Георгія. На Бойківщині берізки-віхи піднімають на Зелені Свята, Івана Купала, в Придністров'ї (Тлумаччина) – на Петра й Павла. Зафіксовано мною, що ставили віху й на Іллі. А ось у селі Задубрівці Снятинського району Івано-Франківської області роблять віху на Георгія-Юрія Зеленого. Це – вінок з жовтогарячих квітів юрнику (лототно, болоха, калюжниці). Його прикрашають квітучими гілками терну і чіпляють корові на роги, а в стайні вішають на двері. Перед Юрієм разом з паскою печуть хрест, який зберігають, а на Юрія розмочують і дають худобі. Ось звідки взявся герб Ярослава Осмомисла: Кучерява Рогачка і посередині хрест. Ярослав Осмомисл міг бути у хрещені або Юрієм (Георгієм), або Степаном. На Крилосі про це говорять урочища Юрївське та Штепанівка. Якщо Юрієм був не батько, то син Ярослава Осмомисла – Володимир, автор „Слова Даниїла Заточеника”, „Моління”, „Слова о погибелі землі Руської” і „Слова о полку Ігоревім”, мав всі підстави взяти таке хресне ім'я. Він же внук Юрія Довгорукого, а внуків, як правило, називають іменами діда і баби. А ще Л. Махновець вираховував, що Володимир Галицький народився в березні або в квітні 1151 р. Він був однолітком з героєм „Слова” Ігорем-Георгієм Святославовичем, що прийшов на світ 3 квітня 1151 р. Календарне свято Юрія-Георгія – 23 квітня, і в цей день, здається, обидва швагри Георгій-Юрій пішли на половці, маючи по 34 роки. Колись на Юрія палили ватри й писали чорні хрести. У литовців, прусів жмуді, був бог тожданий Юрієві Змієборцеві – Пергрубіус (Пергрюбіус). Здається, це наш Бус, попередник Юрія-Георгія, або той, кого переміг Юрій-Георгій.

Чорно-біла кора берези така ж, як оперення буська, що є птахом загадкового Буса. Бескидський Бусів верх на Лемківщині, гора Бус вище селища Синяк Мукачівського району Закарпатської області, село Бусовисько Старосамбірського району, Львівської області, волинське село Бусче, київська гора Бусовиця на Печерську, гора Бус у Рокитянському районі Київської області, колишня станція Бусова на Харківщині, Бусів яр у басейні Сіверського Дінця, буса - човен, бусий – п'яний, буси – намисто – все це говорить, що Бус – це аж ніяк не князь Бож, а язичницьке божество. Вовк і ворон – істоти Аполлона, а в християнстві - Юрія-Георгія. Вовк – пес Юрія-Георгія Змієборця. В «Слові» часи Бусові оспівують Красні Діви, які в копіях і гатській, але їх зробили готськими. Половецькі - ді-

вки, руські – дівиці, але Обида - Діва, а тому Красні Діви – це Русалки, які прославляють не часи Божові (якщо їхній імператор убив князя Божа, то чому вони оспівують часи не свого героя, але ворожі часи?), а співають морю, леліючи помсту Шароканеву, тобто драконову. Гуцульські легенди чудово прояснюють це місце. Готицею стає змія, яку сім років не побачило людське око або пташка - волове очко. Їй тоді виростають крила й вона стає драконом. Так само потерча, яке літає сім років і просить, щоб йому дали ім'я (охрестили), після семи років стає Красною Дівою (Русалкою, Мавкою, Нявкою, Лісною, Повітрулею). Шарканів-драконів у карпатських казках так багато, що немає потреби доводити, що Шарокань – це хан Шарук, як це робили до нас. Тут усе пояснюється дуже просто. Якщо час, затрачений на похід, і триденні битви подвоїти, то стане цілком зрозуміло, що Русалчин великдень, Зелені свята або свято Розигри (перший понеділок Петрівки) співпали з вісткою, яка долетіла до київського великого князя Святослава Грізного, що Ігор пішов на половців і зазнав розгрому, а всі князі полонені. Ось чому наснилося, що на оболоні була яма-дебра, що Русалки (Красні Діви), тобто душі мертвих дівчат, видзвонюючи золотом, прославляють часи Бусові, леліючи помсту Змія Шароканя, діти якого - хани-шаруканіди вже розгромили Дажбожих онуків і посунули на Русь. Рим, де русичі під ранами, це не Римів, а урочище поблизу села Тараса Шевченка.

Дажбог переміг Шароканя й закував його в путини залізні. Тепер в цих путинах князі, серед яких Ігор-Георгій Святославович.

В «Слові» є незрозуміле «встазбидивь кличеть вѣрху Древа». Безперечно, що це «Мислено Древо», з якого вергся Див, коли свою чорну справу зробив, і дерево до землі прихилилося». До “зби” додали “ся”. Цього робити не слід було, коли є ім'я Збислав, а Див згадується в багатьох обрядових піснях. Очевидно, Зби-Див кликав з верхівки Древа, бо ж „zbus” – „позбутися”.

Ось що про Древо-Віху 1963 року записав М. Івасюк у с. Іспас Коломийського району Івано-Франківської області: «У ті чіси на Підгір’ї сі вело так, що ек у селі мала бути екаса велика подія, то посеред села, на найвищому місци, виставляли віху. Віха – це довжелезна жердка з привійизаним на тончому кінци оберемком сухарнику, найбільше з фої. Грубший кінець жердки забивали у землю або привійизували до дерева. Спаскі люди з горьинами мали договір, як татари нападут на село, то аби спацуни запалювали віхи на найвищій горі Стирччик. Як татари людий замагают, то запалені віхи нести від Стирчіка на гору Вербку, а далі лєніями до гори Пожірниці, на полудне. А як татари тікают, то запалені віхи нести від Пожірниці лєніями через Вербку до Стирчіка на північ. Сторонські люди день і ніч не спускали з очий Стирчіка, бо виділи в нім свого спасителі. Та одного разу татарський напад був несподіваним, і люди мусіли тікати попід лєнію на полудне поза хашці, на Городищі, де з-за плотів можна було легше сі відбивати, без запалених віх, які через страх забули запалити. Відважніші зробили це лиш на Вербці¹⁷. Далі йдеться про те, як вбили тут башу, а татри потопилися в трясовиці.

Обстежені городища, печери, легенда про Довбушів скарб переконує, що тут і в язичницьку добу стояла віха-пост. Така віха була поставлена і в Ігоровій столиці Новгороді-Сіверському. На Буковині ще й тепер іменинникові на подвір'ї вночі ставлять віху, за яку він повинен виставити односельцям могорич. Вона символізує Дерево Життя.

А ось фольклорне свідчення, чому Древо до землі нахилилося: «...Оце як люди жнуть в полі та в'яжуть, а татари, як там далеко де покажуться, то ще далеко вони йдуть десь там, а козак той, що сторожить на могилі коло віхи, то їх він як побачив, що десь далеко там їдуть татари, може, верст за п'ять, то похилия зараз віху ту, прохилия додолу. Ото вже люди бачуть, що віха похилена, - зараз тікати треба. А козак той сідає верхи та іде мерщій та біжить кожний скільки духу та кричить людім: "Тік-ай-те! Татта-ри йду-ть! - то люди як сипнуть біг-ти з поля до кріпості, так аж усе поле вкриють ті, що біжать»¹⁸.

Після Ігорової поразки половці одразу ж напали на наші села й міста, тому й заговорив поет, що Дерево до землі приклонилося. Сторожові віхи на Русі «похилияли додолу», бо за полком Ігоровим «кликну Карна і Жля». Очевидно, що в оригіналі було Ж(г)ля (від слова «жегти» тобто палити). На Прикарпатті скрізь, де стояли віхи, палили Юрійівські ватри, спалили дохристиянські храми, збереглися топоніми Пожьирниця, Погар, Погорілець, Пожеж.

А ось на Черкащині так само стовп не закопували, а прив'язували до чогось, як і на Буковині іменинникові Георгію, Василеві, Петрові, Маковієві...

«Для того, щоб було знать, звідки іде орда і куди тікати людям, селяни коло села висипали високу могилу, на могилі ставили високий стовп, щоб його було видко з усього села. Стовп на могилі не закопували, а ставили до чогось, тільки прив'язували, щоб стовп не упав. Коло стовпа стояв вартовий, він повинен був дивитися, чи не йде де-небудь орда. Коли вартовий побачить з Каланчі (так звалася та гора) де-небудь орду, то зараз вартовий нахиляє стовп в той бік, куди треба тікати людям. Люди, побачивши, куди стовп хилиться, тікають у ту сторону».

13 серпня 2003 року О. Чебанюк розповіла, що «На правобережній Київщині – в окремих селах Білоцерківщини та Фастівщини до сьогодні зберігся прадавній звичай ставити на Маковія віху, яку теж називають «маковієм», «маковейчиком». Увечері напередодні свята хлопці привозять із лісу високу соснову тичку, а дівчата прикрашають її квітами й травами. Встановлюють віху на вигоні, вершок оздоблюють, як правило, маскою, зробленою з гарбуза. Біля віхи розкладають багаття, і молодь розважається цілу ніч, оберігаючи віху, щоб її не звалили конкуренти із сусіднього кутка або села, що вважається великою образою. Нині такі «маковійчики» господарі встановлюють біля воріт своїх садиб або на перехресті доріг, виявляючи неабияку творчу фантазію. Якщо проїхати від села Мазепинці до села Триліси, то в кожному селі, на кожному кутку можна побачити різноманітні «маковійчики» заввишки від півметра аж до десяти».

Як бачимо, в Придніпров'ї цей обряд такий самий, як і на Прикарпатті, й так же само хлопці охороняють свою віху від конкурентів, що поставили свою берізку або сосонку на щоглі або обрубали смереку, але залишили, прикрашену кольоровими стрічками верхівку. На Гуцульщині віха-чуга звелася до берізки на воротах. Особливо дбають про неї там, де є в хаті іменинник Юрій-Георгій.

І.Попович в історії селища Великий Бичків Рахівського району Закарпатської області пише, що «Напередодні Юрієвого дня відважні легіни приносять до воріт облюбваних дівчат обрамлені молодим листям берізки. У той же час бичківці уквічують порти (ворота) такими ж «молодяками», бо «як Юра прийде, щастя принесе». Існує повір'я: «Аби жива родина, треба, аби Юра води дав». Тому діти із задоволенням поливали усіх водою...»¹⁷. В цій книзі опубліковано баладу про страту мадярськими вояками жителів селища, які боролися й захищали свою державу – Карпатську Україну, в якій чітко бачимо, що не про папорзи і не про паробци писав автор «Слова». Ось як співають у Великому Бичкові:

*Летів ворон через Бичків та й загубив перце,
Кладуть ПОВОРОЗ на шию, аж морозить серце.
Пісня «Не забуду того суду».*

А в «Слові»: «Суть бо у ваю желѣзнии ПАПОРЗИ под шеломи латински-ми». А чи не страчували і в XII ст. тих, хто носив не руські, а латинські поломи? Тобто ворогів і зрадників Князя Романа вбили поляки.

Тепер обряд обливання змістився на Обливані Понеділок і Вівторок (другий і третій дні Великодніх свят). Оскільки понеділок – день Місяця, то хлопці обливають (поливають дівчат), а дівчата – хлопців у вівторок – день Марса-Лада-Вія. Правда, дівчата хлопців обливають все рідше і рідше, але ж 23 квітня 1185 року свято Юрія-Георгія співпало з Обливаням Вівторком, а тому Ігоря і його воїнів обливали і водою, і сльозами.

Мені вдалося відкрити підтекст, який повністю реабілітує «Слово», яке ніяк не може бути підробкою. Автор сюжету вписує у міфологічні семірку-тиждень й 12 днів. Поет сепізує тільки такі дні:

- 23 квітня, ВІВТОРОК, день Лади-Марса (Арея-Ярила) – початок походу;
- 1 травня, СЕРЕДА, день Баби-Землі – затемнення Сонця;
- 2 травня, ЧЕТВЕР, день Перуна – рух полків;
- 10 травня, П'ЯТНИЦЯ, день Диви П'ятниці – перша битва з половцями;
- 11 травня, СУБОТА, день Мари, поминання предків – друга битва з половцями (перший день);
- 12 травня, НЕДІЛЯ, день Дажбога-Сонця – розгром Ігорових полків;
- 13 травня, ПОНЕДІЛОК, день Місяця, половецького бога.

Сюжет так вибудований, щоб усе звести до одного тижня, бо це стосується перемоги місяцепоклонників, а фазами Місяця керує Юрій-Георгій. Сонячне затемнення називалося знаменням Змієвим. Змія називали ще Звіром. Змій Див (Зби) затемнення викликав 1 травня, а 12 травня (через 12 днів) сталося те, про

що він віщував. Весільні дивні – це змійки з тіста, які випікають на вишневих гілках.

Багато дослідників «Слова» не розуміють, чому в творі звірі й птахи поводяться неприродньо. Г. Сумаруков, біолог, видав про це цілу книжку. Він так захопився спростуванням, що твердить: «дятел в начале лета не слышен». Але я заперечу йому, бо шоліта в травні й червні слухаю в парку й над міським озером, як виграє текстом на деревах і електричних ліхтарях дятел, повідомляючи, що тут його територія. А ось щодо звірів і птахів, то в «Слові» діють ті, що вважаються істотами бога Сонця-Аполлона. Аполлон – це той же Лель-Полель або Ярило, що став Юрієм-Георгієм. Тому й вовками поет назвав Ігоря-Георгія, Всеслава, Влура, Гзака, кур'ян, Вовк – пес Георгія-Юрія. Його істота лисиця, ворон, що в казках здобувають цілющу, живлющу й молодильну воду, щоб оживити Георгія-Юрія. Його птахи гуси-лебеді, дятли, орли-соколи, соловейки, сойки, що віщують прихід гостей – повернення з полону Ігоря. Птахами Ярила й Біса виступають гоголь, зегзиця-чайка, кречет, чайки, чернеть. З міфології також тур, пардус, вовк, лисиця, горностаї, білка. Автор називає шість видів птахів і шість порівнянь з птахами, щоб мати число міфологічне 12, шість видів звірів і шість птахів.

Шелом'янь тлумачили, як гору, та я запропонував сприймати, як шоломи на головах воїнів, що стояли спинами до Руської землі. Бо й справді в ладканках весільних, які зібрав Й. Лозинський, збереглося:

*-Ой чиї ту ми бояри
На поли ШОЛОМ стояли?
Старостови бояри
На поли ШОЛОМ стояли¹⁹.*

Зайве доводити, що весільні дружки й бояри повинні захищати весільного князя (молодого), тому вони й шоломом стояли.

Ідучи далі, скажемо, що коли рух полків Ігоревих з битвою тривав 20 днів, то приблизно стільки ж часу йшла з поля битви вість про розгром Ігоревих полків. Князь Святослав про це лихо дізнався на Русалчин великдень. Зелені свята – Трійця або П'ятдесятниця, коли поминають померлих предків, коли Русалки – Красні Діви виходять з води.

Християнська церква сні називає марновірством, але київський князь і бояри вірять у сні. Тим більше, що Русалії співпали з повідомленням про розгром на Каялі.

Снилося князю:

*Бусови врани вЪзгряху у плѣс ньска
На болони бѣша дѣбрь.
Кисаню и несо шлю к синему морю.*

Розумію, що ті знавці «Слова», які понад 200 років звикли читати «дебрські саню» і бачити змії у дебрї подивовані, що я текст пропоную розбити на

рядки інакше. Не пліснеськов „Слові”, а пліс (пляс) воронів. Не змії, а КИСА-НИЯ або КИСАНЯ. Якщо И стояло перед Я, то тоді не потрібно «НЕСОШЛЮ» розуміти як «КИСАНЮ ніс зі шлюбу», але я гадаю, що росіяни не зрозуміли, що в українців весілля, це ще і шлюб, тому й загубили «БУ», щодо другого С, то сталася глосія (втягування). Я запропонував сон князя читати так: в теремі ді-вки без князя, на оболоні була дебра, «КИСАНЮ ніс зі шлюбу к синему морю».

Кисаня (Кісаня) – це дівчина-відданиця. Ось яку ладканку зафіксував на Лемківщині М.Шмайда:

*Йшла КИСАСОНЬКА з Лабірця,
Не дайте ня, мамко, за гдівця,
Бо би на ня діти плакали,
Же плану мачоху достали.*

У своїх працях та примітках до перекладу «Слова» я звертав увагу, що на Закарпатті КИСАНЕЮ (КИСАНЕЮ) називають гоїну дівчину (жінку). Саме такою в українському фольклорі виступає МАРЕНА, друге ім'я якої КІСОНЬКА. Ось що читаємо в статті А.Танкова «Идол Купали в г. Ахтирка»²⁰. Михайло Зінківський 1769 р. повідомляв духовне управління про те, що в його парафії в день Івана Хрестителя парубки й дівчата вчинили «богопротивніе действия», встановивши на вулиці біля воріт якогось ідола Купала чи Марина, одягнувши в жіноче вбрання і прикрасивши квітами та зеленими гілками. Перед ідолом поставили стіл, на якому був посуд з якимсь напосм, «собрани были девки и пели богомерзкие песни, а потом того идола носили по селу».

Якщо зважити на те, що в багатьох місцевостях купальське деревце Марину (Мариноньку) ламають і топлять, то стає зрозуміло, що саме цю КИСАНЮ князь вві сні ніс до синього моря топити. Це – Прозерпіна-Персефона, покровителька мертвих. Фольклорист С.Килимник пише, що Мариночки, КІСОНЬКА характерна в примовах до небіжчиків. Очевидно, що це та сама Діва Обида, яку носії фольклору називали Жертвою.

Купальське свято – це вінчання Кісані-Марини перед відсиленням її в по-тойбічний світ (Землю Незнаому). Купальські вогні – очищення від Нечистої Сили. Вінки, що пливуть за водою, - символ Сонця, що скочується з Неба-Гори.

Купальське Дерево – символічне весільне дерево. В Карпатах – це віха або смерічка (сосонка, яличка) на високому стовпі або жердині. Це про весільне де-рево-сосну, прикрашену, щоб вона весільно «горіла-палала», співають і тепер:

*Горіда сосна, палала,
Під нею дівчина стояла,
Під нею дівчина стояла,
Русяву косу чесала,
Русяву косу чесала.
Ой, коси- коси – ви мої,
Довго служили ви мені,
Більше служить не будете,*

*Під білий вельон підете,
Під білий вельон підете.
Під білий вельон, під вінець,
Під білий вельон, під вінець –
Більш не підете у танець...*

У XII ст. у фату-вельон княгиню не наряджали, а давали «завій» - біле по-
лотно.

Коли молоду привозили до князя, то він обрубував їй косу. Ще у XX ст. на
Прикарпатті обрубану (обрізану) косу молода господиня зашивала в подушку,
на якій вона спала з чоловіком (спали на одній великій подушці). В момент об-
тинання коси й зав'язування в хустину молодої її вже не називали кісанею, але
молодицею. Коса – символ дівочої цноти.

Коли зазнав поразки Ігор з братом, небожем і сином, Ходина-Автор гірко
зітхнув:

«О, далече зайде соколь, птиць бья, - кѣ морю!»

А на київській горі в теремі золотoverхім наснилося великому князеві Свя-
тославу: «Кисанюинесошлюкьсинему морю».

А насправді вже Русалки – «гаськія Краснія Дьви на брезѣ синему морю
поют время Бусово, лелѣют месьт Шароканю», дзвонячи руським золотом. А вчет-
верте море заговорить, коли князь Ігор утікатиме від половців. Вільні князі сидять
у золотoverхих теремах на золотих столах, а невільні в залізні (харалужні) путини
заковані, які міфічний Георгій-Юрій і його попередник Яровіт закував Кошця-Ша-
роканя.

Кисаня (Кісаня) носить коси. Очевидно, що те ж саме означає половецьке
слово киз – дівчина. Якщо в нашій мові трапляються русизми, полонізми, то не
могли половецькі слова не проникнути в живу українську мову, тому так легко
сприймається наша кисаня й половецька кизаня. Неодруженій дівчині заборо-
нялося носити розплетені коси. Так ходили тільки русалки. Коли дівчина йшла
до шлюбу, тоді брат розплітав косу сестрі, а після шлюбної ночі суджений рубав
косу (воїн шаблею). З морем пов'язана втрата всього. Канути в море, піти за
море – загинути і навпаки воскреснути – перебрести море. Коли закінчується
весілля, сватів везуть топити. За це свати дають викуп. Будь-яка водойма нази-
вається у весільному обряді морем.

Кіскою називають жіночий статевий орган. Народна поезія говорить про те,
що Кісаня – це-Купальське дерево або лялька, яку називають Мареною, носять
і топлять у воді. Ось що писав В.Скуратівський (Місяцелік.К.Мистецтво. 1993.
–с.89): «Купайла, Івана Купайла. Давнє язичницьке свято краси, молодості й са-
моочищення. З ним пов'язані цікаві обрядодійства біля води, які влаштовувала
молодь у ніч з 6 на 7 липня (1185 року, коли князь Ігор ходив на половців, – з
24 на 25 червня. – С.П.) Хлопці готували вогнище, а дівчата вбирали Марену –
живу гілку. З настанням сутінків парубки підпалювали ватру, через яку попарно

перестрибували. Натомість юнки топили Марену, яка символізувала русалку, і пускали на воду віночки, завбачуючи своє майбутнє подружнє життя...

У деяких регіонах наступного дня, себто на Купала, дівчата робили з со-ломи ляльку, одягали її у жіночий одяг, вішали намисто на шию, а голову при-крашали стрічками, квітами й віночками (деінде голову виготовляли з глини, замість очей вставляли вуглинки і рижували щоки). Натомість у супроводі дітей ходили з Мареною вулицями села, наспівуючи купальських пісень; зробивши обхід, йшли до річки чи ставу, роздягали ляльку й топили у воді.

В інших селах закопували на леваді виготовлену з дерева ляльку, ставили поруч стіл, накривали його скатертиною, клали хліб з дрібком солі і, взявшись за руки, ходили довкола, наспівуючи пісень. По закінченні дійства Марену від-носили до річки й топили, приспівуючи:

*Потонула Маренонька, потонула,
Наверх кісонька зринула.*

Хлопці й дівчата намагалися облити одне одного водою, хоч купатися з Ма-реною не годилося - «бо вона накличе бурю».

Оця деталь говорить про те, що Марені влаштовують шлюб-проводи до Біса-Змія (дохристиянського Шарканя). У Карпатському регіоні бурю досі на-зивають – шаргою, шаркою... У інгунсів – це змій.

Поки дівувала – зазулька, а тепер у парі.

Перелетів СОКІЛ через сцїв (стіл).

За столом Зазульку увидів,

Почав її вгору знимати,

А почав ся з нев витати.

Та стала на татка кликати:

Ой увійди, татку, до хати

Та не дай хусточку ізняти

Та не дай КІСОЙКУ кракати.

Поставали за сцїв паничі

Та взяли кісойку під мечі,

Яли хусточку знимати,

Почала Анниця плакати.

Ой увійшов татко до хати,

Не могу хусточку зьійняти,

Не запру кісойку кракати (микати).

Прийшла Анниця з села,

Сумнейка-невесела.

Там стали їй казати,

КІСОЙКУ розплітати...

Молода (наречена), була дівчиною-кісанею до «комори», тобто до шлюбної ночі. Коли вона втрачала цноту, то косу рубали, і так само населений пункт втрачав незайманість, коли сторожова віха (Мислено Древо) зрубували, або «к

земли приклонилося». Так само, коли їдуть по молоду, плісають (плішуть) її з короваєм, закосиченим шлюбним весільним деревцем, нахилиючи його на 4 сторони. На Прикарпатті вважається великою ганьбою, коли парубки перед Зеленими та Купальським святом, святом Петра і Павла та Іллі підняли віху-чугу, але не встергли її і суперники зрубали. Боротьба за віху-чугу інколи закінчувалася кров'ю. Бували поєдинки і між парубками сусідніх сіл, коли дівчину брали за невістку в чуже село. Весільне деревце з короговою стояло і несли його на коровайі. Звідси і стара назва обрядового хліба – корогвай. Древо шлюбне несуть на корогвайі. Колись корогва засвідчувала незайманість кісані-нареченої.

*В коморі Анниця стояла
Та й жовту КІСОЙКУ чесала.
Чесала КІСОЙКУ до зимлі
Та й роняла слезки все дрібні...
Ой стоїт Анниця при столі
Та й чеше КІСОЙКУ до зимлі...
Після комори – червона калина.
В нашої Анниці на дворі
Червона калина в городі,
А під тов калинов токарі.*

У О. Воропая в гаївках Кісаня – це Марена (Маринонька), уособлення якої є купальське деревце (віха, гильце), яку справді купальської ночі топлять у воді. Очевидно, що напередодні Зелених свят або Івана Купала князю Святославу Київському наснився язичницький (мутен) сон, що він ніс топити КІСАНЮ-МАРИНУ (ДЕРЕВЦЕ КУПАЛЬСЬКЕ) ДО МОРЯ.

Звичайно, що виникає запитання, чому це мовиться про море, коли Купайлицю-Мариноньку топлять у річці або озері? Обрядові пісні говорять про те, що море тут символічне. Скажімо, карпатські й прикарпатські озерця теж називають Морськими Очима, як ось чорногірське - Марічайка (Маричейка), що, за легендою, має три дна й сполучене підземними водотоками-жилами з Чорним морем. Попід Чорну гору протікає Чорний Черемош, що зливається з Білим. Нижче Устерік – село Мариничі. На Івана Купала гуцули виходять на Чорногору до Марічайки збирати цілющі трави, а на Різдвяну Богородицю банкетують коло Писаного Каменя могили Велета, де Довбуш скарби привалив Каменем.

Ось про що говорить Купальська пісня:
*Шла Мар'юся в поле, знайшла синє море,
Споткнулась і впала, думала, що встала,
А де вона впала, там церковка стала,
Де голова впала, там одправа стала,
Де косоньки впали, там зороньки стали,
Де рученьки впали, там свічечки стали,
А де впали ноги, там стали пороги.*

*Усі люди знають, що Мар'ї немає:
Вода зашуміла, Мар'юсю покрила.*

„Золотослов”.

Тут співається про церковку, але це - відбиток християнської доби. Слово «церква» принесли нам готи, походить від «кірхи», так що воно вживалося в дохристиянську добу, бо якби не так, то в нас прижилося б грецьке слово «еклезія», як назва християнської святині. Ця деталь говорить про те, що християни були на Русі задовго до 988 року. В язичницьку добу тут стояла контина або каплиця. Бачимо, що Мар'я море знаходить в полі. А ось приклад, що будь-яка вода – море:

Коло ВОДИ-МОРЯ ходили дівочки,

Коло Мариночки.

Купало!

Гратиме сонечко на Йвана.

Пішли дівочки та по ягодочки,

Коло води-моря ходили дівочки.

Приспів той же.

Уже дівочки поплели віночки,

Коло води-моря ходили дівочки.

Віночки не в'януть, дівочки не плачуть,

Коло води-моря ходили дівочки.

Віночки потонули, дівочки сплакнули,

Коло води-моря ходили дівочки.

Назва синьо-жовтих квітів-братчиків, які в народі називаються Іван-да-Мар'я (ними на Купала закосичували стріхи домівок) говорить про шлюб Води й Сонця. Коли воно грає, то це – шлюб.

Іванова нічка – темна, невеличка,

А червона рожса – зелена, пригожа.

Там Іван-да-Мар'я на горі росте,

Вишзу до купальні Зміїше поведе.

Кличуть Іван-Мар'я: - Жононьки, ідіте,

В купальню сидіти, трьох змій глядіти!

Що перша Змія – залом заламала,

А друга Змія – корів заклинала,

А третя Змія зажин зажинала.

Снопи молотили на токах, і в казках розкажується, що богатир б'ється зі Зміями на золотому, мідному й залізному токах. У «Слові» битва порівнюється з молотьбою на тоці, а трупи воїнів, убитих на Немизі, порівнює поет зі снопами.

Це та пісня, де чітко видно, що КРАСНІ ДІВИ – ГАДСЬКІЇ, тобто ЗМІЇНІ. Вони, нехрещені, на службі у ГАДА-ЗМІЯ. Вони наснилися князеві Святославу на березі моря. Гомер оспівав цих німф-русалок у «Іліаді»:

*Нині у скелях далеких, у горах безлюдних Сітілу,
Де, як розказують, захисток мають для себе БОЖИСТІ
Німфи, що вздовж берегів Ахелою ведуть хороводи.*

Зрозуміло, що хороводу без хорового співу не буває, і оці купальські пісні, які я наводжу, - ХОРОВОДНІ. Оці КРАСНІ ДІВИ й наснилися князю, що вони на березі синьому морю співали про часи Бусові, леліючи помсту Змія-Шароканя. Очевидно, що наснився йому Крим, де було Тьмутороканське князівство, де Кримські гори, які греки називали горою Бика-Буса, дивляться в Чорне море, де зимують КРАСНІ ДІВИ – РУСАЛКИ.

Карпатські святилища Арея супроводжують гори Ігреці, Ігровища. Тут на Розигри (перший день Петрівки) грають Красні Диви - Бісиці, Майки, Мавки, Нявки, Повітрум, Вітерний Пленети, Красні Панни, тобто Русалки, що виходять з води на Юрія-Георгія. А перед Зеленими Святами, в Зелений четвер - (їхній великдень) поет згадав у підтексті ще три Великодні: Мертвецький, коли поми-нають небіжчиків, Солов'їний (за старим стилем 2.05), (у творі “щекот славий (соловейків) успе»), Рахманський, коли автор говорить про Руську землю. В цей день землю заборонялося торкати.

Про те, що Мариночка-Купала – ідол, говорить така купальська пісня:

*Ходили дівочки коло Мариночки,
Коло мого Вудола-Купала!
Гратиме сонечко на Йвана!
Накупався Йван та в воду упав.
Купала під Івана.*

Про кісаню співають в селі Язловець Бучацького району Тернопільської області:

*По три шаги - молодець,
По таяру - дівка,
По тисячі – жінка,
По три копи – дівочка,
По чотири – КІСОЧКА,
По грошику – молодець,
Як печений горобець*

Цю обрядову пісню записано мною від Євгенії Романюк. Сьогодні вона виконується як гайвіка, але 1185 року пісня могла звучати, як купальська. Бачимо, що текст пісні перегукується з текстом «Золотого слова» князя Святослава, коли він звертається до Володимиро-Суздальського князя Всеволода Юрієвича «Велике гніздо», сина Довгорукого:

*Аже би ты был, то была бы чага по ногатѣ,
А кощей - по резанѣ.*

Закінчуючи роздум про сон київського князя Святослава Грізного, зауважу, що в селі Андрушівці Бердянського району Запорізької області по весіллю, у пропій, везуть сватів (батька з мамою) до річки Берди топити. Садять на бричку,

гості впрягаються й везуть, поки вони не відкупляться вином-горілкою. В Григоріївському Горіхівському районі Запорізької області сватів везуть «купатися». Знову ж відгомін цього обряду є в «Слові о полку...»:

*Бышася день,
бышася другий;
третьяго дни кѣ полудню падоша стязи Игоревы.
Ту ся брата розлучиста на брезѣ быстрой Каялы;
ту кровавого вина недоста;
ту пирь докончаша храбрии русичи:
сваты попоиша.
а сами полегоша
за землю Рускую.*

Перегукується зі «Словом» весільний обряд с. Задубрівці Снятинського району. «Слово» - домова, зговорини, укладання угоди про весілля між батьками за кілька місяців (тижнів) до весілля. Найстрашніше почути: «Ти не маєш слова»... Бачимо, що і назвою твір про битву на Каялі надзвичайно схожий на весільний сценарій, можливо тому, що коли сниться весілля, то на бійку або битву. Те, що князь Ігор пішов походом на майбутніх сватів, очевидно, наштовхнуло Володимира Ярославича Галицького на написання пісні. Але вона аж ніяк не героїчна. Не було нічого героїчного в діях князів, які здалися половцям у полон, а шість полків були вирубані й потонули. Ще раз підкреслюю, що втеча Ігоря від свата Кончака була розіграна, як примітивна вистава, задля збереження іміджу володаря, що пішов відвоювати Тьмутороканське князівство для швагрозгоя Володимира, сина Осмомисла, що з попадею і дітьми сидів йому на шії після тривалого перебування в Боголюбові, в Білоозері на Лачі-озері.

Така подія, як втеча князя Ігоря від половців, не могла не відбитися у фольклорі. Думаю, що про це переказ «Загнаний жеребець», який записав В. Чабаненко у с. Коровому Оріхівського району Запорізької області. І хоч у фольклорному творі йдеться про втікача, якого впіймали солдати, ми повинні пам'ятати, що важливі події носії фольклору наближають до діда й баби: «Був дід і баба» - ось найпоширеніший зачин казок. Чисельні легенди про князів і опришків далі діда-прадіда теж не поширюються, хоч багато з них прийшли з дохристиянської доби. А тому факти в «Заганомому жеребці» фольклоризовані, бо ж не міг неграмотний солдат щось знати про обладунок князів, озброєння дружини, втечу від ханів. Думаю, що хан Кончак недарма викупив свого майбутнього свата. Коли Ігорів син засватав Бостондик, Кончак організував йому втечу, пославши з ним Влур (думаю, що знавці «Слова» помиляються, коли пишуть «Овлур»). Я запропонував після О ставити окличний знак «О! Влур свисну за рькою...». Правда, теперішні дослідники «Слова» забувають про першовідкривачів. В коментарях до свого перекладу «Слова» я писав, що «галици» - не галки, а худоба, звірі, птахи, земноводні. На сторінках журналу «Україна» я опублікував статтю «Не кидай палиці на чужі галици». Тоді там працював М. Шудря. А сьогодні М. Ткач

пише, що це Шудря запропонував галиць розуміти інакше. Там же і в чисельних публікаціях я доводив, що смерчі – не «сморци», бо смерчів опівночі не буває, і запропонував «сморци» розуміти, як смотреці, а згодом, як смерки, але в своїх публікаціях це відкриття приписує собі О.Салевич. І.Калинець захоплювалася моєю працею «Криваве весілля на Каялі», назвавши її геніальною, але в своїх «Студіях над «Словом о полку Ігоревім» навіть не згадала її, хоч вибудувала дослідження над тим, що в першоджерелі не було «віків Трояні», а були «січі Трояні», про що я писав набагато раніше.

Але повернемося до переказу «Загнаний жеребець».

«Поки служиві опам'яталися, він плигнув на їхнього коня-жеребця і подався до річки. Стріляли-стріляли по ньому – не влучили. Переплив неборака Кінську та й кричить стражникам із таврійського берега: «А що взяли? Візьміть тепер свого жеребця, я не злодій! Я тепер вільний чоловік! – та й пустив коня до солдатів на правий берег, а сам у степ майнув... Жеребець той насилу добрався до берега, бо втікач загнав його. Добрався та й тутечки пропав. Ось чому й річечка ця називається Жеребець. Із Кінською вона зливається саме там, де ото царські посіпаки за кріпаком гналися. Кажуть, що й село наше колись Жеребцем звалося²³.

Березень або марот – місяць бога війни Марса. У нас він був березіль, тому воїнам ставили березові хрести. Карпатські язичницькі святилища (скали, камені й печери Довбуша) вкриті березиною.

Моя доповідь не охоплює всього того, що ось-ось вийде двома томами, але й ці деякі мої спостереження, гадаю, варті уваги дослідників «Слова Даниїла Заточника» і «Слова о полку Ігореве».

СЛОВО ПРО ПОХІД ІГОРІВ, ІГОРЯ, СИНА СВЯТОСЛАВА, ВНУКА ОЛЕГОВОГО

(Ритмічний переклад, реконструкція тексту,
розшифрування «темних» місць)

Чи не ліпше було б нам, браття,
почати старими словами трудних повістей
про похід Ігорів,
Ігоря Святославича?
Початися ж цій пісні
за билинами цього часу,
а не за взірцем Бояновим!

Боян-бо віщий,
коли комусь хотів пісню творити,
то розтікався мислею по Дереву,¹
сірим вовком по землі,
сизим орлом попід хмари;

згадає Борич² давніх часів усобиці;
тоді пускає десять соколів на зграю лебедій,
котрої доторкнеться –
та перша пісню співає
старому Ярославу,
хороброму Мстиславу,
що зарівав Редедю перед полками касожськими,
красному Романові Святославичу.

Боян же, браття,
не десять соколів на зграю лебедій випускав,
а свої віщії персти на живії струни клав –
вони ж самі князям славу рокотали!

О Бояне, соловію часу давнього!
Аби-то ти ці полки ошебетав,
скачучи, соловейку, по Мисленому Дереву,
літаючи умом попід хмари,
звиваючи слави про той і про цей час,

линучи тропою Трояні³
через поля на гори.

Співати б пісню Ігореві,

того (Велеса) внуку⁵:

«Не буря соколів занесе через поля широкії –
худоби⁴ стада біжать до Дону Великого».

Чи не заспівати було, віщий Бояне,

Велесів онуче?

Коні іржуть за Сулою –
дзвенить слава в Києві;
труби трублять в Новгороді –
стоять стяги в Путивлі –
Ігор жде милого брата Всеволода!

І каже йому буй-тур Всеволод:

– Один брат,

один світ світлий – ти, Ігорю!

Оба ми є Святославичі!

Сідлай, брате, свої борзії коні,

а мої – тобі готові,

осідлані під курськом вже спереду.

А мої-то кур'яни свідомі мети!⁶

Під трубами сповиті,

під шоломами злеліяні,

кінцем списа годовані;

шляхи їм відомі,

яруги їм знані,

луки у них напружені,

тули отворені,

шаблі вигострені –

самі скачуть, немов сірії вовки в полі,
шукаючи собі честі, а князю – слави».

Почнем же, браття, повість оцю^{*2}

від старого Володимира –

до нинішнього Ігоря,

що розум напружив силою своєю

і нагострив серця свого мужністю.

Полонений ратним духом,

наведе свої хоробрії полки

* Пропоную таку реконструкцію вступу – С. П.

на землю Половецькую
за землю Руськую.

Тоді вступив Ігор-князь в золоте стремено
і поїхав по чистому полю.
Сонце його тьмою путь заступало,
ніч, стогнучи йому грозою,
птиць розбудила,
свист звіра постав:
Зби-Див⁷ кличе з верха Дерева,
велить коритися⁸ Землі Незнаємій,
Волзі,
і Помор'ю,
і Посуллю,
і Сурожу,
і Корсуню,
і тобі, тмутороканський бовване!

А половці не готовії!⁹
Дорогами побігли до Дону Великого.
Кричать вози опівночі,
як лебеді розпуджені:
«Ігор на Дон воїв веде!»¹⁰

Уже ж бо біди його насептаство,
начебто¹¹ вовки грозу ворожать по яругах,
орли клекотом на кості звірів зовуть,
лисиці брешуть на черленії щити.

Тоді Ігор глянув на світлеє сонце
і бачить:
від нього тьмою всі свої вої прикриті.
І мовить Ігор до дружини своєї:
«Браття і дружино!
Ліпше би потятому бути,
ніж полоненому бути!
А сядем, браття, на свої борзії коні
та вздримо синій Дон!»
(Загорівсь князю ум!
Хіть і жадоба¹² йому знамення заступили –
Спробувати Дону Великого).
«Хочу-бо, – мовить, –

спис надломити кінець поля Половецького!
З вами, русичі!
Хочу голову свою прикласти¹³
і любо напитися шоломом Дону!»
О Руська земле!
Уже за шолом'ям¹⁴ ти!

Довго ніч меркне.

Зоря-світ запала.

Мла поля покрила.

Щебет солов'їв заснув.*

Гомін галичі пробудився.

Русичі великії поля черленими щитами перегородили,
шукаючи собі честі, а князю – слави.

Рано-вранці у п'ятницю

потоптали поганії полки половецькії
і, розсипавшись стрілами по полю,
помчали красних дівок половецьких.

А з ними –

золото, і паволоки,

і дорогі оксамити!

Веретами,

і опанчами,

і кожухами

почали мости мостити

по болотах і багнистих місцях –

і всякими узороччями половецькими.

Черлен стяг, біла хоругва,

черлене чільце, срібне деревко –

хороброму Святославичу!¹⁵

Дрімас в полі Олегове хоробре гніздо.

Далеко залетіло!

Не було воно на біду народжене

ні соколу, ні кречету,

ні тобі, чорний вороне,

поганій половчине!

Гзак біжить сірим вовком,

Кончак за ним вслід правцює

до Дону Великого,¹⁶

* 2 травня – солов'їний Великдень.

Другого дня дуже рано
крававії зорі день віщують;
чорнії хмари з моря ідуть,
хочуть прикрити чотири сонця,
а в них трепещуть синії блискавки.

Бути грому великому!
Йти дощу стрілами з Дону Великого!
Отут списам поломитись,
отут шаблям пощербитись
об шоломи половецькії –
на ріці на Каялі, коло Дону Великого.
О Руськая земле!
Уже не (за) шоломами ти є!

Це вігри, Стрибожі внуки,¹⁷

віють з моря стрілами
на хоробрії полки Ігореві!
Земля дуднить.
Ріки мутно течуть.
Порохи поля прикривають.
Стяги говорять:
половці ідуть від Дону,
і від моря,
і зо всіх сторін;
руськії полки обступили
діти бісові,
кликком поля перегородили,
а хоробрії русичі перегородили
черленими шитами.

«Яр-Туре Всеволоде!

Стоїш і в обороні,
прищеш і на воїв стрілами,
гримиш і об шоломи мечами харалужними!
Куди, Туре, поскачеш,
своїм золотим шоломом посвічуючи,
туди лежать поганії голови половецькії.
Поскіпані шаблями гартованими
шоломи оварськії
тобою, Яр-Туре Всеволоде!»

– Краяни¹⁸, дорогі браття!

Забув шанувати і життя,
і міста Чернігова,
отчого золотого стола,
і свої милі бажання,
красної Глібівни звичаї та обичаї.¹⁹

Були січі Трояні.²⁰

Минули літа Ярослава.
Були походи Олегові, Олега Святославича.
Той-бо Олег мечем крамолу кував
і стріли по землі сів!
Вступає в золоте стремено в городі Тьмуторокані –
той дзвін чує давній великий Ярославів син.²¹
А Всеволодів Володимир²²
щоранку вуха затуляв у Чернігові!
Бориса ж, Вячеславича, Слава на суд приведе
і на Кайніну²³ зелену полому постелить
за обиду Олега,
хороброго і молодого князя.
З тієї ж Каяли Святополк повелів (взяти) отця свого
між угорськими іноходцями до святої Софії, до Києва!

Тоді, при Олегові Гориславичу,

сіялося й росло усобицями,
погибало життя Дажбожого внука.
В княжих крамолах віки чоловікам вкоротилися.
Тоді по Руській землі рідко орачі кахикали,
та часто ворони каркали,
трупи собі ділячи,
а звірі свою річ говорили,
хотіли летіти на здобич.

На сьомій січі Трояні²⁴

кинув Всеслав жереб на Дивицю собі любу,
та й клошнями оперся об коні,
і скочив до міста Києва,
і діткнувся деревком золотого стола Київського.
Скочив від своїх лютим звіром опівночі з Білгорода,
бісом зник у синій млі.
Вранці ж:

«Візьми, стрийку!²⁵
Собі отвори ворота Новгород!»
Розіб'є славу Ярославову,
скочить вовком до Немиги з Дудуток.

На Немизі снопи стелять головами,
молотять ціпами харалужними,
на току життя кладуть,
віють душу від тіла.
Немиги криваві береги не облогом були засіяні –
засіяні кістками руських синів.

Всеслав-князь людям суддею був,
князям міста рядив,
а сам вночі вовком ризкав!
Із Києва дорискався до Кура Тмутороканя,²⁶
Великому Хорсові вовком шлях перебігши.
Тому й у Полоцьку подзвонили заутреню рано
коло святої Софії у дзвони!²⁷
А він у Києві дзвін чує?²⁸
Хоч і віща душа була в тілі,
та часто біди терпіла.
Тому Віщій Боян давно примовку, розумний, сказав:
«Ні хитрому, ні багатому,
ні птахові великому²⁹
кари Божої не минути!»*

То було в ті битви і в ті походи.
А такої раті не чувано!
Від світанка – до вечора,
від вечора – до світання
летять стріли гартовані,
гримлять шаблі об шоломи,
тріщать списи харалужні
у полі чужому,
серед землі Половецької!
Чорна земля під копитами
кістками була засіяна,
а кров'ю полита;
тугою сходило по Руській землі!

---

* Уривок про давні часи штучно розірвано на дві частини. Перекладач їх з'єднав. С. П.

Що мені шумить, що мені дзвенить до вечора?*

Рано перед зорями Ігор полки завертає:

Жаль-бо йому милого брата Всеволода.

Билися день,

билися другий;

третього дня до полудня

впали стяги Ігореві.

Тут брати розлучилися на березі бистрої Каялі,

тут кривавого вина не стало;

тут бенкет докінчили хоробрі русичі:

сватів напоїли,

а самі полягли за землю Руськую.

Никне трава жалощами,

а Дерево з тугою до землі нахилилося.

Темно було третього дня:

два сонця померкли,

оба стовпи багрянії погасли

і з ними молодії місяці;

Олег і Святослав

тьмою заволоклися.

На ріці на Каялі тьма світ покрила,

по Руській землі простерлися половці,

наче пардуже гніздо.

Уже здійметься хула на хвалу;

уже вдарить нужда на волю;

уже кинеться Див на землю –

і в море опуститься він,

і велику дикість подасть хинові.³⁰

Це ж бо Гадській Красній Диви

заспівали на березі синьому морю:

дзвонять руським золотом,

славлять часи Бусові,

леліють мсту Шароканю.³¹

А ми уже, дружино, лакомі веселості!

Уже-бо, браття, невесела година настала,

уже пустиня силу прикрила.

Встала Обида в силах Дажбожого внука,

---

* Уважний аналіз тексту дає привід думати, що стався пропуск одного складу «ра». Це було загальноприйнятим у ту добу (глосьія, тобто втягнення).

вступила Дівою на землю Трояні,
сплеснула крилами лебединими
на синім морі коло Дону,
плещучи, злякала щедрі часи.

Усобиця князям на погану погибель.

Мовить-бо брат братові:
«Се – моє, а то – моє теж!»
І почали князі про мале –
«це великеє» – говорити,
а самі на себе крामолу кувати.
А поганії з усіх сторін
приходили з побідами на землю Руськую.
О, далеко зайде сокіл, птиць б'ючи, –
до моря!³²

А Ігорового полку хороброго не воскресити!

За ним кликнула Карна.
І Жгля³³ поскочить по Руській землі,
смагу сіючи людям в полум'я, – не рожі.³⁴
Жони руської заплакали,
голосячи:
«Уже нам своїх милих лад
ні мислею змислити,
ні думою здумати,
ні очима споглядати,
а золота і срібла того
немало втратити».

А застогнав-бо, браття, Київ тугою,

а Чернігів напастьми.
Туск розлився по Руській землі,
тяжка печаль тече серед землі Руської.
А князі самі на себе крामолу кували,
а поганії самі,
переможно набігаючи на Руську землю,
ловили дань по гривні³⁵ від двора.

Тії-бо два хоробрі Святославичі,

Ігор і Всеволод,
вже олжу розбудили,
котру ото був приспав отець їх –

Святослав Грізний Великий Київський.

Грозою будши,
прибив своїми сильними полками
і харалужними мечами,
наступив на землю Половецькую,
притоптав горби і яруги,
скаламутив ріки і озера,
висушив потоки і болота.

А поганого Коб'яка із Лукомоля,³⁶
від залізних великих полків половецьких,
як вихор, вихопив!

І упав той Коб'як в місті Києві,
в gridниці Святославоїв.

Тут німці і венеційці,

тут греки і морава
складають хвалу Святославу,
хають князя Ігоря,
що потопив найкращих у дні Каяли –
ріки половецької, –
руського золота³⁷ насипавши.

Тут князь Ігор висів із сідла золотого,
а (сів) в сідло Кощієве.

Понижчали-бо городів заборони,
а веселість поникла.

А Святослав муген сон видів у Києві на горах.

«Цієї ночі з вечора одягали мене, – каже, –
чорною паполомою на кроваті тисовій;
черпали мені сине вино з гноем³⁸ змішане,
сипали мені тонкими сагайдаками поганих найманців
великий жемчуг на лоно
і роздягали мене.

Уже дівки без князя в моїм теремі золотOVERХІМ.

Всю ніч з вечора Бусові ворони грали у пліс низько.

На оболоні була дєбра.

Кісаню ніс зі шлюбу до синього моря».³⁹

І говорять бояри князю:

«Уже, княже, туга ум полонила;

Це ж бо два соколи злетіли з отчого стола золотого
пошукати міста Тмутороканя

і любо напитися шоломом з Дону.
Уже соколам тим крильця повтинали погані шаблями,
а самих їх опутали в пута залізни»⁴⁰.

Тоді великий Святослав зронив золоте слово,
зі сльозами змішане.

Він сказав:

«О мої синовці,

Ігоре і Всеволоде!

Рано ви почали об Половецьку землю мечі кривавити,
а собі слави шукати.

Та без честі одоліли-сте,

без честі-бо кров поганую пролляли ви!

Ваші хоробрії серця у тяжкій криці заковані,
а у відвазі загартовані.

Що ж ви натворили моїй срібній сивині?!

А вже не бачу влади сильного

і багатого,

з багатьма воїнами

брата мого Ярослава;

з чернігівськими боярами,

з восводами,

і з татранами,*

і з шельбирами,

і з топчаками,

і з ревугами,

і з ольберами.

Тії ж бо без щитів,

з ножами захвативними

кликком поля перемагають,

дзвонячи в прадідівську славу.

Та сказали ви:

«Мужаймося самі!

Майбутню славу самі ухопимо,

А минулою самі поділимось!»

А чи вдалося, браття, стару помолодити?⁴¹

Коли сокіл пір'я міняє –

Високо птиць збиває?

Не дасть гнізда свого в обиду?⁴²

* Татрани – найманці із Татрів – Західних Карпат.

На це зло княже –
мені не по собі є!⁴³

На ніщо година ця обернулася!
Це у Римі* кричать під шаблями половецькими,
а Володимир під ранами!
Туга і смуток синові Глібовому...

– **Великий княже Всеволоде!**

Не мислею тобі прилетіти б іздалеку –
отчого золотого стола постерегти!

Ти ж бо можеш і Волгу веслами розкропити,
а Дон шоломами вичерпати!

А якби ти був,
то була б рабиня по ногаті,
а невільник – по різані.

Ти ж бо можеш і пусто-дурно живими списами стріляти –⁴⁴
удатними синами Глібовими!

– **Ти, буй Рюриче, і Давиде!**

Чи не ваші золочені шоломи по крові плавали?

Чи не ваші сміливці з дружини
рикають, яко тури,
ранені шаблями гартованими
на полі чужому?

Вступіте, господарі, в золоті стремена
за обиду теперішню,
за землю Руськую
за рани Ігореві,
відважного Святославича!

– **Галицький Осмомисле Ярославе!**

Високо сидиш ти на своїм золотокованім столі,
підпер гори Угорської своїми залізними полками,
заступив королеві путь,
затворив Дунаю ворота.

Меча⁴⁵ придержи через те, що хмари!

Суддею будь до Дунаю!

Грозьби твої по землях течуть!

Отворяєш і Києву ворота,

стріляєш ти з отчого золотого стола

---

* Поле Рим є на Черкащині, поблизу села Тараса Шевченка. Саме тут, а не в Римові, могла відбутися битва.

султанів за землями.
Стріляй, господарю, Кончака,
поганого кочовика,
за землю Руськую,
за рани Ігореві,
відважного Святославича!

– А ти, буй Романе і Мстиславе!

Хоробра мисль носить ваш ум на діло,
високо лінете на подвиг у пориві,
як той сокіл на вітрах небо міряє,
що хоче птицю в пориві одоліти.
Є ж бо ваші залізні поворози
під шоломами лагинськими тими!⁴⁶
Тремтить земля і багато країв:

Хинова,
Литва,
Ятвяги,
Деремела,

і половці сулиці свої покидали,
а голови свої нахилили
під тії мечі харалужні!⁴⁷

Та вже, княже, Ігорю вкоротивсь сонця світ,
а дерево не пологом листя зронило:
по Росі й по Сулі міста поділили!

А Ігорового хороброго полку не воскресити!

Дон тебе, княже, кличе
і зове князів на перемогу!

Ольговичі, хоробрі князі, устигли на бій...

– Ингваре, і Всеволоде,

і всі три Мстиславичі,
не злого гнізда шестикрильці!

Не щастям переможців ви собі волості розхапали!

Де ж ваші золоті щодоми,
і сулиці ляськії,
і щити?

Загородіте Полю ворога
своїми гострими стрілами
за землю Руськую,
за рани Ігореві,
відважного Святославича!

Уже-бо Сула не тече срібною рікою
до міста Переяслава,
і Двіна болотом пливе отим грізним полочанам
під кликом поганих.
Один лиш Ізяслав, син Васильків,
подзвонив своїми гострими мечами
об шоломи литовської,
погубив славу діда свого Всеслава,
а сам під черленими щитами
на кривавій траві
порубаний литовськими мечами.
І сходить юна кров!
А той (Боян) мовив:⁴⁸
«Дружину твою, княже, крила птиць приоділи,
а звірі кров полизали».
Не було тут брата Брячислава,
ні другого – Всеволода.
Один же він зронив душу з хороброго тіла
через золоте ожерелля!
Журливі голоси.
Поникла веселість.
Трублять труби городенської.

– Ярослав і всі внуки Всеславові!

Уже понизіть стяги свої,
встроміть свої мечі покинуті:
Уже-бо вискочили-сте із дідівської слави!
Ви-бо своїми крамолами
почали наводити поганих
на землю Руськую,
на добра Всеслава,
На котрії було постало насилля
від землі Половецької!⁴⁹
О, стогнати Руській землі,
спом'янувщи давню годину і давніх князів!
Того старого Володимира
неможливо було пригвоздити до гір київських.
Чого-бо нині стоять стяги Рюрикові,
а другії – Давидові?
Не рожі носять їм –
хопти орють списками!⁵⁰

С п і в а ю т ь:

«На Дунаї Ярославнин
голос лине –
чайною, одинока,
рано квилить:
«Полечу я чайною
по Дунаї,
омочу бєбрян-рукав
в ріці Каялі.
Утру князю кривавії
його рани
на міцному його тілі...»⁵¹

Я р о с л а в н а

рано плаче у Путивлі на заборолі,
примовляючи:
– О Вітре-Вітрило!
Чому, господине, надсильно вієш?
Чому мечеш ти хиновської стріли
на своєму легкому крильці
на моєї лади воїв?
Чи мало тобі було вгорі попід хмари віяти,
леліючи кораблі на синім морі?
Чому, господине,
мою веселість по ковилах розвіяв?

Я р о с л а в н а

рано плаче у Путивлі на заборолі,
примовляючи:
– О Дніпре-Славутичу!
Ти пробив кам'яні гори
через землю Половецькую!
Ти леліяв на собі Святославові насади
до полку Коб'якового!
Прилелій, господине, мою ладу до мене,
аби-м не слала йому сліз на море рано.

Я р о с л а в н а

рано плаче у Путивлі на заборолі,
примовляючи:
– Світлеє і трисвітлеє Сонце!
Всім тепле і красне ти є.

Чому, господине, простерло свої гарячі промені
на лади воїв?
В полі безводнім спрага їм луки зціпила,
туго їм тули заткала...

Бризнуло море опівночі –
ідуть смерки⁵² млою!
Ігореві-князю Бог путь вказує
із землі Половецької
на землю Руськую,
до отчого золотого стола.

Погасли вечорові зорі.
Ігор спить?
Ігор чатує.⁵³
Ігор подумки поля міряє
від великого Дону
до малого Дінця.

«Кінь опівночі?!
О! Влур⁵⁴ свиснув за рікою,
велить князю розуміти!»
Князю Ігорю не бути кликаному!
Задудніла земля,
зашуміла трава,
вежі половецької сколихнулися.

А Ігор-князь
проскочив горностаєм в очерет
і білим гоголем на воду.
Вискочив на борзого коня –
і скочив з нього Бусим вовком;
і тікав до луку Дінця,
і полетів соколом під імлою,
вбиваючи гусей і лебедів
на сніданок, —
обід
і вечерю.

Коли Ігор соколом полетів,
тоді Влур вовком потік,⁵⁵
струшуючи холодную росу,
торгаючи-бо свого борзого коня.

Донець говорить:

« Княже Ігорю!
Не мало тобі величі,
а Кончаку – ненависті,
а Руській землі веселості?»

Ігор говорить:

«О Донче!
Не мало й тобі величі?
Леліав ти князя на хвилях,
стелив ти йому зелену траву
на своїх срібних берегах,
одягав його теплими серпанками
в затінках зелених дерев;
стеріг його гоголем на воді,
чайками на габах,
круками на вітрах.

Чи не так ось, – говорить, – ріка Стугна,
мало води маючи,
пожерши чужі ручаї,
і струги розітре на тріски;⁵⁶
юному князю Ростиславу
загворить дні при темнім березі.⁵⁷
Ридає мати Ростиславова
за юним князем Ростиславом.
Поникли квіти жалобою.
І дерево з тугою до землі нахилилося».

А не сороки заскрекотали!

По сліду Ігоревім їздить Гзак з Кончаком!
Тоді ворони не каркали,
Галиці помовкли.⁵⁸
Сороки не скрекотали –
По лозах повзали тільки.
Дятли тектом шлях до ріки вказують!
Соловейки веселими піснями світ радують!

Каже Гзак Кончакові:

« Коли сокіл до гнізда летить –
соколича розстріляємо
своїми золоченими стрілами».

Каже Кончак до Гзи:

« Коли сокіл до гнізда летить,
сокільця опутаємо красною дівцею».

І каже Гзак Кончакові:

« Коли його опутаємо красною дівцею, –
не буде нам ні сокільця, ні красної дівці,
то почнуть нас птиці бити в полі Половецькому!»

Мовив Боян і Ходина⁵⁹ Святославів,
піснетворець давнього часу
Ярославового, Олегового коганя:
«Хоч і тяжко тій голові без плечей,
зле й тому тілові без голови –
Руській землі без Ігоря».

Сонце світиться на небесах! –
Ігор-князь в Руській землі.
Дівчата співають на Дунаї –
В'ються голоси через море до Кисва.
Ігор їде по Боричевім
до святої Богородиці Пирогощої.⁶⁰
Сторони раді!
Міста веселі!

Проспівавши піснь старим князям,
а потім молодим співати:

«Слава Ігорю Святославичу,
Буй-Туру Всеволоду,
Володимиру Ігоревичу!»
Здорові князі!⁶¹

І дружина піде на рать за християн
на поганії полки?

Князям – слава.

А дружині?

Аміль.⁶²

ПРИМІТКИ

¹ «Древо...», «по Мыслену Древу...». – Немає ніяких підстав під словом «мыслию» розуміти білку, так як ідеться про міфологічне дерево, форму якого автор поклав у основу побудови сюжету поеми. Древо це ділиться на три зони (небо, земля і потойбічний світ) і орієнтовано на чотири сторони світу. Сума цих чисел становить міфологічне число сім, а добуток від множення – дванадцять. У своїх дослідженнях про «Слово» я писав про цей міфологічний закон побудови «Слова». Символом Мисленого Дерева була віха – оберіг населеного пункту. Віхи або чуги стояли в часи ворожих (в т. ч. половецьких) набігів. Ставлять і тепер віхи на свято Георгія (Юрія Зеленого), на Зелені свята, Івана Купала, свято Петра й Павла, Іллі, що співпало з походом князя Ігоря, а Ігор – Георгій.

² У першій публікації «Слова» є «Помняшеть бо речь...». Це дало підставу дослідникам і перекладачам публікувати «бо речь» у зміненому вигляді: «Помняшеть бо, рече...» У своєму дослідженні «Криваве весілля на Каялі» я запропонував не змінювати цієї лексеми, а сприймати як «Борич», тобто поет говорить про Віщого Бояна Борича (Бореча), Велесового внука. Як аргументи я навів назву Боричевого узвозу (нині Андріївський спуск); тут же, на Подолі, в Києві, є вулиця Боричів Тік, як і галицькі – Божий, Золотий, Мідний і Залізний Токи, а в Чернівецькій області я відкрив ціле поле Боріч, поблизу дохристиянського святилища. Первинний текст «Слова» був написаний суцільним рядком, так що було «БОРЕЧЬ», а не «БО, РЕЧЕ». Моя здогадка блискуче підтвердилася і в скопійованому з оригіналу «Слова» тексті Вацлава Ганки (ця копія в Україні невідома), де читаємо «бо реч». Розбивати лексему на два слова не слід, бо це по батькові Бояна.

³ Троянь. – Ось уже понад двісті років під Троянню розуміють то римського імператора, то антського князя, то міфологічний персонаж, хоч «Слово» має чіткі хронологічні рамки – «від старого Володимира (Великого) – до Ігоря». Чомусь дослідники поеми не зважають на те, що в оригіналі «Слова» не було «віків Трояні», а були «січі». А. С. Петрушевич в «Литературном сборнике» за 1886 рік, який виходив у Львові, надрукував статтю: «Слово о полку Игоревъ»: древне-русское эпическое стихотворение изъ конца XII столѣтія», де подас таку інформацію: «В записках Тимковского от 21 октября 1814 г., писанных его рукою, под рубр. 3 читаем: «Карамзин уверял Калайдовича, что по сделанному им сличению (рукописи с печатным изданием) сказалось, что песнь со всею точностью напечатана против подлинника, выключая слова – «вѣчи Трояни» вм. пдл. «сѣчи». Касательно же поставленного в скобках слова Олег (уверял), что это учинено для большей ясности речи». Выше в записках Тимковского рукою Калайдовича написано: «Карамзин говорил мне, что в подлиннике вместо «вѣчи Трояни» в двух местах было написано «сѣчи Трояни». Калайдович в своих записках прибавляет еще к тому: «Он (Карамзин) тоже находит и в других словах, в коих сходныя в той рукописи В и С били принимаемы противно»

(с. 6-7). Дивись також «Сынъ Отечества» (1839, т. 8, с. 20). Якщо, зважаючи на це, поновити «были сѣчи Трояни» і «на седьмой сѣчи Трояни», то стане цілком зрозуміло, що йдеться про тріумвірат князів-братів Ярославичів: Ізяслава, Святослава і Всеволода, і цей текст чудово перевіряється Несторівським літописом. Разом з тим напрашується висновок, що зруйнування Січі Запорозької, заборона навіть згадувати «гнездо разбойников», і стало причиною фальсифікації тексту, заміни «січи» на «вічи». У «Лексіконі» П. Беринди «С» надруковане схоже на «В».

Серед українських дослідників і перекладачів (Слова о полку...) я перший відновив «сѣчи» але І. Калинець навіть не згадала мене в своїй книжці про «Слово», хоч на цьому вибудувала цілий розділ. До того захоплювалася моїм дослідженням «Криваве весілля на Каяні», назвавши його геніальним.

⁴ Галици. – Тлумачаться як галки, але ж галки води не п'ють, бігати не вміють, лиш стрибають і мають крала, щоб летіти від Путивля до Дону. У карпатському фольклорі Галиця – язичеське божество – звідси й Галич. Крім того, галицями на Гуцульщині називають звірів, тварин, гадюк, птицю, комах, земноводних. На Полтавщині й на Київщині говорять: «Не кидай палиці на чужі галиці, бо в свої попадеш». Тут галиця – худоба.

⁵ «Того внуку» – стосується не Ігоря, а співця Бояна. Під словом «того» треба розуміти язичницького Велеса, бо ж нижче бачимо «Велесів онуче». «Олега» – дописане, як твердили першовидавці.

⁶ Словосполучення «свѣдоми къ мети» залишасмо без змін, як було у першодрукові. Цього вимагає логіка, що кур'яни не кметі, але свідомі того, куди йдуть і на що йдуть, – мети свідомі. Очевидно, що й твердий знак не випадково з'явився після букви «к».

⁷ Нечисту силу в народі називають словом «ЩЕЗБИ». Очевидно, що переписувач тексту поеми (а ним був новгородець) не зрозумів цього українського слова й загубив склад «ще». Тому залишилося «встазби». Нині до «зби» додають «ся», й друкується «збися Див». Я ж пропонував читати «щез би Див», оскільки літописці затемнення Сонця називали «знаменням змієвим», то в XII столітті, коли переплуталось поганство з християнством, Дива розуміли як змія-диявола, але тепер думаю, що коли є ім'я Збислав, то був такий міфологічний персонаж, бо ж Ярослав славить Ярила, Ростислав – Роста, Святослав – Святівіта, Ігор – Святогора, Богдан – Богом даний, Борислав – від Бориса... З тексту поеми і літописів видно, що Див спокусив Ігоря так само, як Єву спокусив змія-диявол. Оскільки «Мислене Древо» мало 12 гілок, то й за хронометражем затемнення стається 1 травня, а поразка Ігоря – 12 травня. Можливо, що Див – бог війни, про якого співається у гаївках. Не виключено, що «Зби» друга назва Дива.

⁸ «Послушати». – Ритміка тексту примушує нас зробити висновок, що «Див велить» не слухати, але коритися. Згадується тут 7 географічних пунктів, де жи-

вуть «бісові діти». На Прикарпатті збереглося таке слово, як «послушенство»; отже, «послушати» – коритися.

⁹ «Неготовамаи» – це слово стосується, мабуть, половців, що були неготовими до бою, але не доріг, як тлумачиться перекладачами. Хто тоді «готував» дороги в половецьких степах?

¹⁰ «Ігор на Дон воїв веде!» – беремо в лапки, бо ж вище мовиться, що половці кричали, як лебеді, тож поет не випадково підкреслив це своїм вигуком.

¹¹ «Подобію» – тлумачиться нині як «по дубію», і це породило цілу теорію «дивних звірів і птиць» (М. Сумароков), а тим часом у народній говірці це слово вживається і тепер у значенні «наподобу, нібито, буцімто», а тому нема потреби із сполучника робити дубів і дивуватися, що вночі птиці поводяться неприродно. Птахи й звірі у творі – істоти Юрія-Георгія.

¹² «Спала князю умь похоти» – такий текст бачимо в першодрукованому тексті та в копії для Катерини II. Нині друкується виправлений текст «Спала князю у умь похоть». На мою думку, «у» додавати не слід, а «й» треба розуміти як сполучник: «похот и жалость». Цілком можливо, що «спала» мало ще наприкінці букву «в». Допускаю, в оригіналі була не «жалость», а «шалость».

¹³ «Приложити» – це не покласти, як перекладається. Князь не міг закликати на явну смерть, а говорив, що хоче уста прикласти (прихилити) до донської води. Так же само «а любо» не слід перекладати як «або».

¹⁴ «Шеломянь» – це не гора, а багато шоломів на головах воїнів (вишикувані полки), за якими Ігор бачив Руську землю; а коли показалися половці з боку моря, то Русь була вже «не за шоломами». Дивує, що перекладачі ігнорують тим, що в першодруку є «О Руская землѣ уже не шеломянемъ сси». Незрозуміло, навіщо «не» виправляти на «за»? Тут «за» треба додати, бо ж «Слово» написано за законом бінарних протиставлень. В одному місці «Боян пускає 10 соколів на стадо лебедій», а в другому – «Не 10 соколів, а 10 перстів кладе» і т. д. Цей закон дає нам змогу розшифрувати ряд так званих «темних місць», бо ж «оба польы» поет зберіг у всій побудові поеми, слова й речення повторюються.

¹⁵ Надзвичайно великий збіг пієї строфи із колядкою «Із-під горонька», яку записали І. Вагилевич та Ю. Федькович. Ця колядка зафіксована мною в селі І. Вагилевича Ясені в 1987 році. Це – гімн П'ятниці, яка в «Слові» Діва Обіда.

¹⁶ «Слід править» – перекладаємо, що слідом правцює (напростець мчить услід).

¹⁷ «Вѣтри, Стрибожи внуци». – Стрибога розуміють як бога вітру, хоч, за логікою, він – дід вітрів, якщо вітри – внуки. Дослідження Збруцького ідола, історичних джерел, фольклору переконують, що Стрибог – це бог з трьох богів, тобто Триглав, ідол якого був у Щєціні, в храмі. Його ще називали Трояном і Стричком. Звідси й вислів: «Пішов ти під три чорти». Очевидно, що в цю тріаду входили Бус, Джус і Вій. Гоголівський Вій був не тільки батьком Вітру, але й богом війни, оскільки вітри носили стріли, забирали душі вбитих і т. д. В повісті

М. Гоголя з Вієм знається дочка воїна – сотника. На Збруцькому ідолі Стрибог – це три зображення в найнижчій зоні.

¹⁸ «Кая раны» – перекладають як «що там рани». На мою думку, такий бра-вурний стиль тут не підходить, а тому пропоную це місце розуміти як переплу-тане «краяны».

¹⁹ У віруваннях населення Карпат зберігся відгомін язичницьких часів, за якими кожен день тижня був присвячений певному божеству (середня і нижня зони Збруцького ідола відповідають жіночим і чоловічим дням тижня). За цим календарем субота – вважається днем для поминання предків. Буй-тур Всеволод у суботньому бою забув «свича и обычая», але поет не забув і перериває опис бою для того, щоб згадати дідів-предків. У суботу заборонено було скіпки колоти, розпочинали жнива, а Всеволод «поскіпав» шоломи половецькі і т. д. Ярослав Мудрий помер у суботу.

²⁰ Розповідь про «січі Трояні» – Ізяслава, Всеволода і Святослава; про походи Олега Святославича та Мономаха. (Див. примітку 2).

²¹ Якщо прийняти тлумачення, що Троянь (Трояні) – брати Ярославичі, то тоді не треба робити жодних виправлень і перестановок, бо ж «давнии великьи Ярославль сынъ» – Ізяслав Ярославич, тобто найстарший син Ярослава Мудрого, великий київський князь, якого автор називає КАЇНИНОЮ.

²² «Всеволожь Владимірь» – Володимир Мономах, син Всеволода Яросла-вича.

²³ «Канина». – Дослідники допустилися помилки, ототожнивши Кани-ну (жіночий рід) із потоком Канином, який знаходиться далеко від Ніжатиної Ниви, аж коло Гюрчева. Все тут значно простіше. На Ніжатиній Ниві загинув Каїніна – Ізяслав. Перший Каїн убив Авеля; Святополк Окаянний убив братів Бориса, Гліба і Святослава. Троянь – Ізяслав, Святослав і Всеволод – зазнали поразки від половців на Альті, де був убитий Борис. Щоб оправдати себе в очах народу, вони проголосили святими Бориса та Гліба, але після того між ними почалася нова крамола. Князь Ізяслав винен у загибелі племінників Гліба Свя-тославича і Бориса Вячеславича. Тут, на Ніжатиній Ниві, «Бориса Вячеславича Слава на суд приведе, і на Каїнину (Ізяслава) зелену паполому простелить», а далі мовиться, що син його, Святополк, повелів узяти отця до Києва. У слові «Канина» пропущено «ї», яке в той час писалося як «ѣ». Збіг кількох паличок, бо ж поруч «н», став причиною помилки. Тут може бути тільки «Каїнину», тоб-то «Каїнину». Можливо, що слово це писалося через «і» – «КАЇНИНУ».

²⁴ Про те, що тут було «на сьомій січі» (а це підтверджує Несторівський літопис, що Всеслав-князь був ув'язнений після сьомої битви Трояні), гово-рилося в примітці 2, про що засвідчував М. Карамзін та інші знавці «Слова». Текст про Троянь розривати, мабуть, не слід. Клюки – те ж саме, що гуцульське «кльошні» – межиніжжя.

²⁵ Загадкове «возныстрикусы» тлумачиться нині, як «вазни с три кусы». Це груба помилка. Тепер, коли ми знаємо, що Троянь – Ярославичі і до Ізяслава

дуже негативно поставився автор, то з цього словосполучення легко вилучити «стрику», тобто кличну форму від «стрико». Так і досі в Галичині називають дядька по батьківській лінії в першому й другому коліні. Князь Всеслав був справді племінником Ізяслава. Тому-то автор поглумився над Каїниною-Ізяславом, від якого втік Всеслав: «Утръ же: возни, стрику! Сы отвори врата». Можливо, що в автора було «возмъ». В «Лексіконі» Памви Беринди є «вонзеній», що означає – «прострелений». Не виключено, що це лайливе слово «взни». Негативне ставлення до Ізяслава і його братів (Траяні) видає автора княжича Володимира Ярославича, сина Осмомисла, бо саме ці стрії позбавили засновника династії галицьких князів – Ростислава батьківської спадщини.

²⁶ «До куръ Тмутороканя» – знайшло безліч тлумачень. Гадають, що йдеться про курей. Але це породило ще одну помилку: Всеслав, пишуть, чарівник, вовкун, який з Кисва чи Полоцька до перших півнів добігає до Тмуторокані. На мою думку, все розшифровується простіше. В XII столітті скорочення слів допускалися тільки в словах язичницького і священного характеру (Бог, Дух, кумир і т. д.), і обов'язково під титлом. Ось саме слово «кумир» і означає «До ку (МИ)рѣ Тмутороканя». Що це так, легко перевірити тим, що твір написаний на основі бінарних протиставлень, тобто закону «обопільності Древа». Якщо поет згадав «тмутороканського боввана», то він його змушений згадати і вдруге. Ось він і «згадав кумира, що означає того ж ідола-боввана. Крім цього, слово це поганське, а інші слова – «у Римъ», «чти» – засвідчують, що автор чи переписувач окремі слова скорочували. Хорс – хороший ріст, бог, попередник Юрія – Георгія. Разом з цим звертаю увагу й на те, що в епопеї про Гільгамеша «Кур» – це потойбічний світ, що відповідає літописній правді. Всеслав помер у середу, пішов у Кур. Поблизу Тмутороканя на Кавказі є ріка Кура. Тут, за давніми міфами, був вхід у потойбічний світ – Кур, тобто в Пекло, Земля Незнаєма.

²⁷ Реконструктори тексту не вловили гіркої іронії. Князь Всеслав умер до заутрені, о 9 годині ранку. Інакше розставляємо розділові знаки, яких у XII столітті ще не було.

²⁸ Та ж сама іронія, тому й пропонується ставити питальний знак. Семимісячне сидіння на княжому столі в Києві обернулося лихом не тільки для Всеслава, але й для всієї Русі.

²⁹ «...птицю горазду» – «птахові великому», тобто Всеславу, кари Божої не минути.

³⁰ В першодруку ці два рядки стояли після слів «аки пардуже гнѣздо», але ж гепарди в морі не живуть, тому їх перенесено вгору, до «тьмою ся поволокоста». Вийшло, що битва відбулася над морем, а це суперечить словам Ярославни. Ці два рядки повинні стояти після рядка «уже врѣжєся Дивъ на землю», так як Див живе в тридев'ятій землі й тридесятому морі. Див на початку поеми саме й «велів послушати Землі Незнаємій Волзі, Помор'ю, Посудлю»..., тобто воді або надводним краям. Крім усього, такий перенос рядків не дає ніяких підстав бачити Олега і Святослава утоплениками, а весь цей текст розуміти інак-

ше. Тепер і під сонцями, і під стовпами розуміють Ігоря та Всеволода, а Олега і Святослава розуміють під місяцями. А тим часом маємо таку народну примову: «Місяцю-Володимире, ти високо літасш, ти багато бачиш» і т. д. Виходить, що «два місяці» – це два Володимирі. Один Володимир Ігорович, син Ярославни, а другий – її брат, Володимир Галицький, який перебував у неї від 1184 до 1187 року. Напрошується висновок, що кожен із полків, які йшли на половців, мав свого командира. «Два солнця померкоста» – це Ігор Святославич і брат його Всеволод; «оба багряная стльпа погасоста» – це Святослав Рильський і Ольстин Олексич з Чернігова, які підпирали Ігоря в поході; «и съ нима молодая мѣсяця» – Володимир Ярославич Галицький, можливий автор «Слова», і його племінник Володимир Ігорович; Олег і Святослав – наймолодші сини Ігоря Святославича, які потопитися не могли, так як через чверть століття сиділи князями в Галичині. Я рішуче проти, щоб сюди переносили частину «Слова бояр» і пропоную свою реконструкцію тексту, бо «і в морі погрузиста...» – стосується Дива. Переписувач механічно помилився.

³¹ Величезний фольклорний матеріал переконує нас в тому, що Бус – це слов'янський бог, якому була присвячена бузина, бусел-птах. У селі Бусовиську, на Львівщині, зберігся цілий комплекс давнього святилища – Чортові (Бусові) скали-камені. Таке ж саме бачимо на горі Бус у селі Синяк Мукачівського району Закарпатської області, де під горою Бус є сірководневе Синє озеро, скали. Назва села Ченадієво прозоро натякає на дія-вохва. У місцевостях, де відбувалася битва з половцями, є Бусів яр. Бусова гора й Бусове поле на Печерську, в Києві, нічого спільного, на мою гадку, не мають з антським князем Боозом, якого згадає Йордан. Бусова гора є над річкою Россю. Так же само Шарокань – божество руйнувань, дракон, а не хан Шарук, якого в живих не було вже 78 років. У Карпатських казках ще й досі діють дракони-шаркані. «Гатьськія Красныя Дъвы» – це слов'янські русалки. Тобто грецькі nereїди, які виховали Бахуса на Дні моря. У Карпатах досі побутують легенди, що гадюка, яка не чує людського голосу сім років, у наступну семирічку перетворюється у крилату змію Готицю. Так же само потерчата, які до семи літ не дістали хресного імені, стають Красними Дівами, якими керує Готиця. Поет пише, що Красні Діви-Готиці мріють про повернення поганських часів – прославляють русальними піснями «время Бусово», дзвонячи руським золотом, леліючи помсту половецького дракона Шароканя, який був предком Шарукана, Коб'яка, Кончака і інших ханів. Звичай кидати в море монети зберігся до наших часів. Бусові свята були пов'язані з Русаліями і купальськими обрядами. В поемі й ворони Бусові, й вовк Бусів, а це істоти Аполлона. Бус – по-грецьки бик. Бус – це Бахус, або Юрій-Аполлон, або Зевс-Перун, якщо порівнювати з персонажами грецьких міфів. У час написання твору Бус міг сприйматися як Біс. Дівчат легкої поведінки досі називають «гоцьки». Пропоную Красних Дів розуміти як Русалок. Русалії співпали з розгромом руських полків, і поет про це й пише. Чорно-білий бусел-лелека теж пов'язаний з Бусом-божеством. Він і тепер малюється на вині з виноградною

лозою і гроном у дзьобі. На Прикарпатті існує проклин: «А буско би тебе взяв!», щоб не казати «чорт». В казках і легендах Карпат зберігся також такий персонаж, як Шаркань-змій, дракон. Він є і в угорському фольклорі, а в Угорщину переселилося 40 тисяч сімей половців. Бабуся Єфросини Ярославни – угорка.

Поет писав не про готів, а про те, що Красні Діви (Панни), тобто Русалки, дочки Змії-Готиці, тобто гоцьки співають синьому морю, прославляють часи Буса, леліючи помсту дракона Шароканя, предка половців.

³² «...до моря» – тут у значенні «до загибелі», до смерті.

³³ Карна і Жля – міфічні персонажі. 12 травня 1185 року було дохристиянське свято Жуляки (Шуляки). Робимо реконструкцію речення. Про Діву Жертву, якій Бог довірив судити людей, збереглася легенда на Гуцульщині. Жля, очевидно, дістала назву від «жегги», тобто була Жгля, але «г» пропущене.

³⁴ Оскільки, за календарем, з поразкою співпадає дохристиянське свято 9-й Четвер або «Зеленець», коли пелюстки з рож (зокрема, із рожі смаженої) розсіюють дівчата довкола храмів, по стежках і дорогах, перед домовинами воїнів, то й слово «смага» тлумачимо так, як його розуміють на Гуцульщині: «Ой гуцуле, гуцулочку, смага би тя втєла! Нащо-с тоту козу продав, що перед водила?».

³⁵ «...по бѣлѣ» – це слово нині тлумачиться по-різному. Одні вважають, що мова йде про білку, хоч така данина замала, та й у степовій місцевості білок не було; другі – що про дівчат; треті – що про сувої полотна. Але мова йде, безперечно, про срібні гроші. В народних піснях згадуються золоті гроші – «червоні» та срібні – «білі сороківці». Найдавніші наші гроші – куни (еквівалент золота) й вивериця (еквівалент білих (срібних) грошей). Від срібла, мабуть, пішла друга назва вивірки – білка.

³⁶ Уважний аналіз літописних текстів, копій «Слова» переконують, що в тексті не було «изь луку моря», тобто Лукомор'я. Автор писав про давній город Лукомоль (Лукомль) – теперішнє село Лукім'я Полтавської області, де було полонено хана Коб'яка. Таке прізвище, як Коб'як, поширене і в Карпатах. Отже треба писати «Лукомоля».

³⁷ «...руське золото» – воїни: «во днѣ» – це не на дні, але «в дні».

³⁸ «Сон князя Святослава» – одне з найзаплутаніших місць. Тис – дерево смерті, й князеві сниться ліжко тисове й чорна паполома, якою накривали коня і в яку замотували мертвих вершників. «Синєє вино съ трудомъ» – вино з гноєм. У багатьох джерелах хворі на проказу та струпішїле тіло із загноєнням назване трудоватим. Так у «Пересопницькому Євангелії» слово «проказа» перекладена як «труд», у літописі читаємо: «...й хромься, й слукья, й трудоваться».

³⁹ Про те, що Бус – це слов'янський Бог, мовилося вже. Оскільки то був бог родючості, веселощів, танців, то й «бусови врани» не випадково з'являються у Києві на горах, де було Бусове поле, річка Буслівка й гора Бусовиця. Тому й «у пліс ньска» треба розглядати не як назву галицького Пліснеська-міста, а як два окремих слова. На Прикарпатті збереглося таке слово, як «пліс», що означає «пляс» – «плісати дружку», танцюрист – «плісак» і т. д. Якщо ворони підніма-

ються вгору й падають до землі, то це називається «піліс воронів», і такий грай – на негоду. Само собою напрошується, що слова «на болони» від цього рядка треба взяти й перенести в наступний. Важко погодитися з тими змінами, які вносяться в словосполучення «дебрькисанюи несошлю»... Якщо М. Карамзін говорив, що і в інших місцях при друковій «Слова» плутали «С» і «В», то цілком можливо, що «дъскы без кнѣса» треба розуміти, як «дівки без князя». За законом парності, якого дотримується автор, до «кнѣса» мало б бути парою таке ж слово. Можливо, що в слові «кисаня» пропущено «н». Кнѣс і книсаня – це весільні молодий і молода. Переписувач з Новгородщини не міг знати, що таке «шлюб брати». Він знав «под венец ідті», «бракосочетаніє». Оскільки в тексті мовиться, що «сватів попоїли», то мотив кривавого весілля продовжується і тут. Тому й пропонується це темне місце тлумачити так: «на болони бѣша дебрь. Книсаню нес со шлюбу къ синему морю», або «кисанюи несошлю к синему морю». Звичай «топити» молоду, сватів, гостей зберігся до наших днів.

Так я тлумачив це «темне» місце в попередніх публікаціях. Але згодом я звернув увагу на те, що в говірці українців Закарпаття збереглася „КІСАНЯ”. В «Етнографічному збірнику НТШ» за 1898 рік опубліковані «Матеріали з Угорської Русі в записах В. Гнатюка». В «Словарці», складеному Гнатюком (с. 241), читаємо, що кішасаня, кішасонька, кісасонька – дівчинка (пестливе слово). Якщо кісасонька – дівчинка, то КІСАНЯ – дівка, дівчина. Мені в с. Брестові Мукачівського району Закарпатської області від Марії Кампо вдалося записати, що кісасоня – гойна дівчина – «гонориста, що вимахується, вицицикується, випендрюється, грає з себе щось». На Поділлі в Придніпров’ї Кісаня – це міфологічний персонаж Маринонька, що на Купала відходить в Землю Незнаему (Предисподню) до Змія, де перебуватиме до весни. Кісаня – це дівчина до шлюбної ночі. Зафіксовано чимало обрядових пісень про кісаню. Половці-кипчаки дівчину називали словом «киз», звідси – кисаня (кісаня), тобто дівчину-кизаню (кисаню) ніс зі шлюбу. Цим словом дівчат досі називають кримські татари, казахи... Бачимо, що князь Святослав уві сні бачив Марину-Кісаню, а Марина – божество смерті.

⁴⁰ «Кошцієве сідло», «лута залізни» – це неволя. На Гуцульщині збереглося багато легенд про те, що саме так був ув’язнений Богом-творцем Антирід (Арідник), якого називають Трииродом, що означає Стрибога, Триюдою, Зманійником, Сатанюю, Дияволом; в степовій частині України він – Кошдій Безсмертний.

⁴¹ У «Золотому слові» князя Святослава згадуються татари. Очевидно, це найманці із Татрів, теперішні лемки. Здається, при Ярославі Мудрому, коли кордони Київської Русі сягали річки Попрад, туди переселяли і чернігівців. Татари охоче наймалися дружинниками чернігівського князя. Вислів «а чи вдалося стару помолодити?» живе й досі.

⁴² Коли сокіл линяє («в митех буває»), тоді його ловлять, бо він не може утекти. Іронічний тон вимагає інакшого розділового знака.

⁴³ «...ми неспособіе» – так друкується тепер це словосполучення. Але, на мою думку, тут мова не про «неспособників», а про те, що Святославу («ми не по собі є») не по собі від того, що вчинили князі Ігор і Всеволод, таємно пішовши на половців, щоб зарвати слави.

⁴⁴ «...перешеры» – вважається, що мова про списи (грецьке слово). Слово «посуху» знаходимо в усіх текстах, хоч тут більше підходить «посух», тобто пусто-дурно стріляти.

⁴⁵ Чех Вацлав Ганка ще в 1821 року запропонував «времены» розуміти як перекручене «бремены». Дивує, що ніхто не засумнівався в правильності такого тлумачення. Слово «меча» розуміють як коротку форму дієслова «метати», але ж поет говорить про меч, тобто (кого? що?) «меча времены». Треба конче поновити «времены», бо ж мова про меч, а не про катапульти, але багатьом словознавцям така українська форма слова у знахідному відмінку незрозуміла.

⁴⁶ «...папорзи» – розуміють як поворозки-ремінці, як щити, або пишуть «па-робци», хоч мова про князів, які порівнюються із птахами-соколами. В соколів, як відомо, є кігті-пазурі, які разом із пальцями птиць називають «папірками». Саме це слово – «пазурі-папірки» – найбільше підходить для сокола – князя Романа. Залізні пазурі засунуті під латинські шоломи, як пише поет. Тут же має стояти слово «тѣмы» (тими), а воно чомусь починає наступний рядок. В гуцульській примові, записаній в селі Довгопіллі Верховинського району Івано-Франківської області, бачимо, що «поперски» – частини тіла людини: «Я тебе, больчико, вібираю, візиваю, вікликаю з голови, з-під голови, з мізку, з-під-мізку, з струни, з володи, з поперска, з клюшня...». Але тут автор іронізує, що в Романа й Мстислава залізні петлі-поворози під латинськими шоломами.

⁴⁷ У Рівненській області є село Харалуг, де, найімовірніше, кували мечі й вістря списів.

⁴⁸ «И схотиюнакроватьирекъ» – тлумачимо як «и сходи юна кров! А той (Боян. – С. П.) рекъ».

⁴⁹ Реконструкція тексту, як вимагає логіка.

⁵⁰ «Нъ рози нося имъ хоботы пашуть копіа поють» – цей рядок породив багато різних тлумачень. Сумнівно, що «хоботы» – це бунчуки. Скоріше йдеться про бур'яни-хопти, бо ж поет іронізує над Рюриком і Давидом, які уникали війни з половцями. Очевидно, що «поють» не «Копія», а на Русі співають про Ярославну. «Копія» орюють хопти-бур'яни, якщо не воюють ними. У Т. Шевченка є схожий рядок про те, як «скородили списками московські ребра».

⁵¹ Якщо допустити, що переписувачі поміняли місцями слова «рѣцѣ Каялѣ», додали «рече», замість «рци», а в «Дунаеви» додали зайвий склад (можливо, що це зробив сам поет), то відновлюється найдавніша римована пісня. Виходить, що в XII столітті була силабо-тонічна система віршування з римованими рядками.

⁵² Вихорів, граду й смерчів опівночі не може бути, а тому слово «сморци» слід розуміти як «смерки». В гуцульській говірці зберігся такий вислів як «смірік

западає», тобто «смеркається». Звідси походить множина «сморки». Поет вживає форму на «ц»: полки – «полци», волки – «волци», то й сморки – «сморци». На Україні є ріка і місто Смотрич, дві полонини Смотрич, але сумнівно, що мовиться про вартових – смотриців, хоч і таке тлумачення можливе.

⁵³ Князь Ігор не може одночасно і спати, і «бдити», і поля міряти. Інакше розставляємо розділові знаки, яких у той час ще не було.

⁵⁴ У Іпатіївському літописі згадується, що князь Ігор перед втечею став «трепетен й оужасен». Виходячи з цього, треба цю тривогу передати й у поетичних рядках «Слова». Тому й пишемо: «Комонь в полуночи? О! Влурь свисну за рѣкою! Велить князю розумѣти»... Сумнівно, щоб Влур називався ще й Овлуром – «О» – це вигук, що передає радість. Цілком можливо, що Влур для втечі використав день своїх іменин, між 16 і 18 серпня. Його християнське ім'я Лавро, а патрон Лавра – кінський бог, покровитель скотарів. Свято Флора і Лавра – 18 серпня. У цей день заборонялося сидати на коня, тому й втікачі мали нагоду для втечі.

⁵⁵ В. М. Гатищев писав, що з Ігорем утекло ще кілька полонених, але з тексту поеми цього не видно. Влур маскував сліди.

⁵⁶ Аналіз тексту показує, що в багатьох словах є пропуски складів, букв. Можливо, що в слові «кусту» пропущено «пу». В цій строфі лексема «струги» означає все-таки човни. Можливо, що Стугна-ріка в повінь і струги-човни розітре на тріски-кусту.

⁵⁷ У першодруковій читасмо: «Ростиславу затвори Днѣпръ темнѣ березѣ». Зрозуміло, що йдеться про те, що Стугна «затвори днѣ при темнѣ березѣ», – метафора смерті, але деякі перекладачі далі тлумачать, що йдеться про Дніпро.

⁵⁸ «... помлѣкоша» і «помолкоша» – такий різнобій у написанні слова в першодрукованому тексті й копії міг статися через те, що «галици» розуміли як галки, а це і худоба, і змії, і птиці, і звірина, і все, що живе у воді, і міфологічний персонаж – змія, наподобу тієї, яку бачимо в казці «Яйце-райце». Робимо реконструкцію тексту, бо «полозію» – не полози, а лози.

⁵⁹ Слово «Ходина» вказує нам, я гадаю, на авторство князя-мандрівника (із-гоя) Володимира Галицького, зятя Святослава, який рідного батька Ярослава Осмомисла називав коганем Олега, свого брата від Настасі Чагрівни, яка могла бути з половців або ж козарів. Поблизу Галича є село Козари, а поряд села Чагрів і Насташин. У Блюдниках є Чагрів горб, Підповія, Повія.

⁶⁰ Ігор їде до Пирогощі поминати воїнів на Богородичне свято, або ж 29.VIII.1185 року, в день поминок православних воїнів.

⁶¹ Слово «здриви» аж ніяк не «здоров'я», як перекладають його українські та російські перекладачі поеми, але «здорові».

⁶² У фіналі поеми сполучник «а» міг означати гірку іронію, бо й грецьке слово «амінь» перекладається на нашу мову «хай буде так». Тому є всі підстави фінал поеми трактувати не лозунгово-оптимістично, а з гіркою іронією, бо ж князі потрапили у полон, а дружина полягла майже вся. Князь Ігор закликав, що

ліпше потятому бути, ніж полоненому, проте здався в полон і він, і син його, і брат, і племінник, і, очевидно, швагро Володимир... Та й втечу організував йому, мабуть, хан Кончак яко сват, перед цим викупивши його в іншого хана, який полонив Ігоря-Георгія Святославича. Швагро Володимир Галицький, очевидно, претендував на Тмутороканське князівство, де сидів його предок Ростислав, що й стало причиною походу. Можливо, що Ярославна з братом Володимиром вмовили Ігоря піти на половців таємно від Святослава Київського, з дочкою якого Володимир розійшовся, або вона померла, щоб він мав волость. Ось чому князь Ігор вирушив «поискати Тмутороканя». Володимир вину спокутував, написавши «Слово». Цього ж князя, Володимира Ярославича Галицького, – сина Осмомисла, брата Єфросини Ярославни, швагра Ігоря-Георгія Святославича вважаю автором «Слова Даниїла Заточеника» і «Слова о погибелі землі Руської». В. Семенов вважає його ж героєм билини «Дюк Степанович», що цілком ймовірно.

1983–2012 рр.

Література:

1. Мифы народов мира. – Москва: Советская энциклопедия. – Т.1. – 1980. – С.273 – 275.
2. Энциклопедия «Слова о полку Игореве». – Санкт-Петербург. Т.3. – 1995, – С. 9 – 11; 31 – 36.
3. «Слово о пълку Игоревѣ» та його поетичні переклади та переспіви. – К.: Наукова думка. – 1967.
4. Літопис руський. – К.: Дніпро. – 1989. – С.395.
5. Там само. – С. 396 і далі.
6. Пушик С. Власний архів. Верстка «Бусової книги». – Івано-Франківськ. Нова Зоря. (в друці).
7. Пушик С. Власний архів.
8. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. – Львів: Світ. Т.1. – 1990. – С. 106.
9. Гумилев Л. Арабески. – М.: Русский взгляд. Танаис. – Кн.1. – 1994. С.59.
10. Літопис руський... – С.336 – 340.
11. Білий Д. Кубанські козаки. // Народна творчість і етнографія. – 2003. – 3. – С. 92 – 98.
12. Пісні волі. – Тернопіль.- 1995. – С.62.
13. Літопис руський... – С.100 – 125.
14. Чучка П. Слов'янські імена українців. Історико-етимологічний словник. – Ужгород: Ліра. – 2011. – С.194.
15. Історичні перекази українців Зібрав і впорядкував Василь Сокіл. – Львів: Видавництво М.Коць. -2003. – С.83 – 84.
16. Там само... - С.64 – 66.
17. Попович В. Таким життя творили люди (З історії Великого Бичкова). – PRANA - 2003. – С. 316 – 317.
18. Сумаруков Г. Кто есть кто в «Слове о полку Игореве»? – М.: 1983. С.117.
19. Лозинський Й. Українське весілля. – К.: Наукова думка. 1992. С. 53.
20. Идол купалы в ахтырка// Киевская старина. – 1887. – т.19. – с. 100.
21. Скуратівський В. Місяцелік. – Київ.: Мистецтво. – 1993. – с.89.
22. Савур-могила. – К.: Дніпро. 1190. – С.177.

Публікації Степана Пушика про «Слово о полку Ігоревім»

1. Слово про похід Ігорів, Ігоря, сина Святослава, внука Олегового. Ритмічний переклад, реконструкція тексту, розшифрування «темних» місць, коментар // газ. Комсомольський прапор. – 1984, 26,28,30 червня; 3, 5, 7 липня; те ж саме з деякими уточненнями // газ. Молодь України. – 1985, 31 січня; те ж саме з новими коментарями, Луни: - К.: Радянський письменник. 1990; Антологія української поезії. - Український письменник. - 1995; Хмаролом, К.: Дніпро, 1995; Твори у 6-ти томах, 7-ми книгах. Т. 2. – Івано-Франківськ: Гостинець.
2. Криваве весілля на Каялі. Слов'янська міфологія і «Слово о полку Ігоревім». В кн.: Дараби плывуть у легенду. - К.: Радянський письменник. - 1990.
3. Тисовые леса; Очерк в кн.: Страж-гора. – М.: Сов. пис. - 1985; Тисові гаї. Твори у 6-ти томах, 7-ми книгах. Т. 5. – Івано-Франківськ. - Нова-Зоря. - 2010.
4. „Слово о полку Игореве” і словянская мифология. Дисертація. – К; 1991. Киевский государственный университет им. Т. Г. Шевченка.
5. Галицька брама. Роман. – Ужгород: Карпати. – 1989; Твори у 6-ти томах, 7-ми книгах. Т. 4. – Івано-Франківськ: Гостинець.
6. Їдуть вої. Вірш в зб.: Луни. – Київ.: Радянський письменник. – 1988.
7. У Крипосі відкрилося. Княжа Криниця. Княждвір. Поезії в зб.: Галич. – К.: Молодь.
8. Княгиня Ланка. Твори Степана Пушика, в 6-ти томах, 7-ми книгах. Т. 5. – 2010; Дзвін. - 2006 - №3 ; Перевал. - 2006; газ. Галичина. - 2005; Кримська світлиця. - 2007.
9. Довкола Збруцького Ідола // Україна: Громадсько-політичний, літературно-художній, ілюстрований тижневик. - 1983. - № 43.
10. Криваве весілля на Каялі. Роздуми над «Словом о полку Ігоревім»// Жовтень: Щомісячний літературно-художній і громадсько-політичний журнал. - 1986. - №7.
11. Живе, неповторне, вічне. До 800-ліття «Слова о полку Ігореве» українською і російською мовами // Піонерія: Щомісячний дитячий журнал ЦК ЛКСМУ и Республиканского Совета Всесоюзный пионерский организации им. В.И.Ленина.- 1986. - № 9.
12. Там, де народилась Ярославна // Радянська жінка. Щомісячний громадсько-політичний і літературно-художній журнал. - 1987. - № 4.
13. Бус і Джус // -Україна. - 1988. - № 27.
14. Автор „Слова” - син Осмомисла. – // Прикарпатська правда. - 1985, 5 і 6 січня.
15. Ще раз про автора «Слова» // Там же. – 1985, 6 лютого.
16. «Шедевр» доцента Чапуги. Репліка // Радянська освіта. - 1985. - 13 січня.
17. «Слово» - любов моя...// Вперед. - 1987. - 24 квітня.
18. Там же Боян, син Борича? // Там же. 1988, 7 листопада.
19. Та ж не було «віків Троянових // Літературна Україна. - 1990. - 25 січня.
20. «Кому Боголюбово, а мне - горе лютое...» – Москва: Призыв. - 1990, 24 ноября.
21. Архітектура «Слова...» // Радянське літературознавство. - 1988. - № 9.
22. «Не кидай палиці на чужі галиці». Ще раз про Буса і Джуса// Україна. – 1989.

23. Троянь - це брати Ярославичі: Ізяслав, Всеволод, Святослав у зб.: Историзм и обстоятельства возникновения «Слова о полку Игореве» // Тезисы докладов и сообщений второй научной конференции участников семинария по изучению «Слова». - Сумы. - 1990.

Участь у багатьох наукових конференціях і інших заходах до 800-річчя створення «Слова о полку Ігоревім», а також в створенні телефільмів: „Гам, де росла Ярославна“, «Живе слово», багатьох теле- і радіопередач.

Ось як Інститут української літератури АН УРСР імені Т.Г.Шевченка сприймав версію Степана Пушика про авторство «Слова о полку Ігоревім», «Слова о погибелі Землі Руської» та «Слова і Моління (Послання) Даниїла Заточеника» й розшифрування багатьох так званих «темних» місць, реконструкцію тексту (рецензія на статтю «Ключі до «Слова», надіслану 1983 р.

- 7 -

с.73. На якій конкретній підставі автор поеми був зв'язаний з Галицьким князівством?

с.75. С.Пушик все-таки "мудреє", що автор "Слова" міг бути галичанином. То не докази, а справді мудрування. Скажімо, М.Гоголь створив прекрасні картини Карпат у повісті "Страшна помста", але в Карпатах він тоді не був.

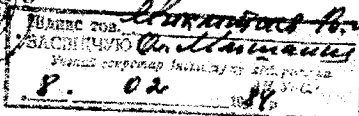
с.17. Названо, певдало сказано: "Він зявлетом підверся об коні".

с.100. Додібно: "в садивсь на борзого коня"; "і потім по дугу лінив"; "проскочив горнистаєм в строду".

Підсумовуючи сказаво, ^(це радь забрати, що) я також далекий від категоричності у своїх зауваженнях. Це зявдеє - роздуми над рукописом. Як на мою думку, рукопис варто добре відредувати, передати, синоцу авторові, зняти заміт екскурси, сумнівні місця, усереднити полеміку з перекладачами.

Зав. відділом української літератури Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка АН УРСР,
доктор філологічних наук.

В.М.Михайлик /В.М.Михайлик/

252115, Київ-115,
Тороп'янська, 12, кв. 43
Михайлик В.М.

Зміст

«Слово Даниїла Заточеника» та «Слово о полку Ігоревім» у дослідженнях та перекладах Степана Пушика	3
Нове про «Слово о полку Ігоревім»	5
Слово про похід Ігорів, Ігоря, сина Івятослава, Внука Олегового (Ритмічний переклад, реконструкція тексту, розшифрування темних місць).....	31

Науково-дослідницьке видання

Пушик Степан Григорович

НОВЕ ПРО «СЛОВО О ПЛЪКУ ІГОРЕВЪ...»

Комп'ютерна верстка та дизайн — Мирослав Крицак

НБ ПНУС

785193

Підписано до друку 02.11.2012. Формат 60x84 1/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,8 Зам. №137

Видавництво "Нова Зоря".
м.Івано-Франківськ, пл. А.Міцкевича, 5,
тел./факс (03422) 55-24-45; тел. (03422) 52-73-48,
e-mail: nz.if.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстра
суб'єкта видавничої справи
серія ДК №402 від 04.04.2001р.